

**STILLE
TRANEN**

Michael Taylor

STILLE TRANEN

Oorspronkelijke Titel: Hidden Tears

Geschreven door

Michael Taylor

Copyright 2019 Michael Taylor

All Rights Reserved

Smashwords Edition

Vertaald en bewerkt door Ted Findhammer 2019

Dit is een verhaal wat mij 80 jaar gekost heeft om het naar buiten te brengen. Het gaat over mijn kinderjaren gedurende de tweede wereldoorlog, maar vooral over de jaren daarna, die veel erger waren.

Mijn vader was een “foute ouder”, met het resultaat dat ik veracht en gemeden werd door bijna iedereen die mijn familie kende. Als kinderen waren wij de slachtoffers gedurende een hele lange tijd. Wij moesten het voor de hele wereld geheim houden. Het stuurde mijn plannen voor de toekomst in de war, en kwam mijn hele leven steeds weer tevoorschijn.

Zelfs vandaag de dag komt mijn boosheid over wat mij is aangedaan af en toe naar boven.

Wilhelmina Findhammer 2019

1.

Dit is niet een verhaal over de afschuw van de oorlog, de wreedheid, barbaarsheid en onwaardige behandelingen die zo vrijgevig en enthousiast worden uitgedeeld door de ene groep mensen aan een andere. Het is ook niet een verhaal over tragedie, opoffering, helden, schurken, en de strijd van de geest tegen vijanden die ooit eens vrienden waren. Het is het verhaal over al deze dingen, in lagen gewikkeld, om 80 jaren in het leven van een vrouw. De in Nederland geboren Wilhelmina groeide op in een tijd van conflict, en voor de meeste mensen komt er een keer een einde in zicht. Aan het einde van een oorlog gaan de mensen naar huis, of ook niet, en het leven wordt hervat, vanuit een nieuw startpunt. Families putten energie uit veerkracht en optimisme, om de stukken weer bijeen te vegen van wat een legpuzzel was van afschuwelijke gebeurtenissen. Dan kan het leven weer opgepakt worden.

Voor Wilhelmina ging het leven ook verder, maar er was geen einde aan de conflictsituatie. Ieder aspect van haar leven was overschaduwd - een onzichtbaar gevoel dat geheimhouding nodig en wenselijk was, een gevoel dat onverdiend en onwelkom was. De tijd is gekomen om dat gevoel los te laten.

Aan het einde van de tweede wereldoorlog werden tienduizenden Nederlanders opgepakt en voor de rechter gesleept. Ze waren beschuldigd van samenwerken met de vijand, en berecht voor misdaden die gingen van slapen met de bezetters tot dienen in het Duitse leger. Velen hadden dat gedaan uit angst, intimidatie of dwang, en de rechtspraak was vaak willekeurig en chaotisch. Wilhelmina was net zeven jaar toen haar vader één van de 145 Nederlanders bleek te zijn die ter dood veroordeeld werden op het eind van de oorlog. De echtgenotes, zonen en dochters van degenen die berecht werden, werden via associatie ook gebrandmerkt, en vermeden, met gevoelens van schaamte opgescheept (vaak geheel ten onrechte), en uitgestoten door de verdere gemeenschap. Zij werden de niet herkende slachtoffers van discriminatie op school en werk, en velen leefden een leven zonder het klaar te spelen deze effecten van zich af te schudden. Dit is het verhaal van één van hen.

In 1938 was Nederland een land van negen miljoen mensen, die vreedzaam tezamen leefden in een gebied dat negen keer kleiner was dan het naburige Duitsland. De ouders van Wilhelmina hadden een zoon van bijna vier jaar toen zij in April geboren werd in de havenstad Rotterdam.

In 1929 had de ergste ineenstorting van de aandelenmarkt in de geschiedenis van de USA de meeste geïndustrialiseerde landen in de westerse wereld in een zware economische depressie gestort. Nederland reageerde wat langzamer, maar het herstel duurde ook wat langer. Een toename in de werkloosheid en sociale onrust aan het begin van de jaren

dertig gaven kracht aan het opkomen van de NSB (Nationaal Socialistische Beweging). Die was begonnen door een civiel ingenieur, Anton Mussert, gebaseerd op de Nazi-partij in Duitsland. Hij verheerlijkte vaderlandsliefde, sterk leiderschap, samen met het verwerpen van parlementaire democratie en kapitalisme. De partij van Mussert zou veel stemmen krijgen vanwege frustratie met de Nederlandse democratische en verkiezingsprocedure, die in 1933 zegge en schrijve 33 partijen had, die allemaal probeerden de problemen van die tijd op te lossen. Over de grens werd het herstel van de Duitse economie onder het Nationale Socialisme door de vredelievende Nederlanders gezien met ogen van jaloezie en wantrouwen.

De NSB had een ledental van 36.000 in de tijd van vrede, omdat het plannen voor vernieuwing en actie verkondigde aan de ontevreden Nederlandse bevolking. Mussert had een aandachtig gehoor, maar hij werd steeds radicaler in zijn inzichten en open steun voor de buitenlandse politiek van Hitler en diens militaire agressie, en dat kostte hem flink in aanhang. In Mei 1940 werden 10.000 NSB leden gearresteerd door de Nederlandse regering, maar kort daarop weer bevrijd door de binnenvallende Duitse militairen. En daarna, gedurende de bezetting van Nederland, waren 100.000 Nederlanders lid van de NSB, voornamelijk om opportunistische redenen.

Wilhelmina's vader kreeg een goede scholing gedurende de twintiger jaren en was ambitieus. Hoewel zijn ouders graag wilden dat hij kwam werken in de familiewinkel, maakte hij de middelbare school af, en leerde scheikunde bij het werken voor ENKA, een firma die rayon (kunstmatige zijde) maakte. Dit bracht hem later tot een carrière bij de politie, bij de divisie van onderzoek naar vingerafdrukken. Op een goede dag nam hij deel aan een boottocht met een kersenboot, die voer langs kersenboomgaarden, waar mensen hun eigen kersen konden plukken. Er was ook muziek aan boord, en er kon gedanst worden, en op deze dag was er een blonde, knappe man die rustig alleen zat, toen hem een mooie, glimlachende jonge vrouw opviel. Hij vroeg Cornelia ten dans, en een week later zocht hij haar op in de manufacturenzaak waar ze de leiding had. De winkel was het eigendom van haar ouders, die niet bepaald gediend waren van deze serieuze jonge man in uniform. Dat weerhield hun er niet van elkaar beter te leren kennen en dat leidde, tegen de wensen van haar ouders, tot een huwelijk in Augustus 1933.

Elf maanden later werd een zoon, Wim, geboren, in een wereld die begon te beven van onrust. Een week nadat Cornelia haar eerste kind ter wereld bracht, werd Engelbert Dollfuss, de Chancellor van Oostenrijk, vermoord door Oostenrijkse Nazi's nadat hij de Nazi-partij in zijn land verboden had, en de week daarop werd Adolf Hitler de Führer van een dictatoriaal bewind van één enkele partij in Duitsland. Cornelia's jonge familie begon haar bestaan in Rotterdam, en Wilhelmina werd vier jaar later daar geboren. Haar vader van 30 jaar had promotie gemaakt bij de politie tot Inspecteur, en was ook lid geworden van het reserveleger, waar hij de rang had van tweede luitenant bij de artillerie. Dit gaf hem de verplichting van drie weken militaire oefening per jaar. Er bestond weinig twijfel aan dat er een oorlog op komst was, maar de Nederlandse regering stelde de bevolking iedere avond tot rust via de radio, en herinnerde hun aan de lange, vredige geschiedenis van het land. Niemand scheen al te bezorgd, maar vanaf eind Oktober 1939 begon diezelfde regering aan een langzame versterking van het leger, en Cornelia zag steeds minder van haar man. Wilhelmina was zich van dit alles heerlijk onbewust.

“Ik was al heel jong gefascineerd door de activiteiten waar mijn moeder mee bezig was. Zij beantwoordde mijn interesse door mij van alles bij te brengen, zoals naaien, tekenen, boetseren en andere handwerkjes. Ik herinner me dat ik een waslapje voor mijn pop wilde maken, en ongeduldig was omdat het me niet snel genoeg lukte. Mijn moeder gaf me de goede raad om rustig in mijn eigen kamertje te gaan zitten, en het heel hard te proberen. Ik was toen pas ongeveer twee jaar oud, een heel stil meisje, en erg gericht op mijn moeder. Ik kon niet zonder haar, anders begon ik te huilen. Ik heb als kind geen herinneringen aan mijn vader. Hij was altijd weg.”

In de ochtend van Donderdag 9 Mei 1940 zat Cornelia in haar achtertuin koffie te drinken met een vriendin. De zon scheen, de bloemen stonden in bloei, en haar twee kinderen waren blij aan het spelen in de zandbak. Het was een gezegende dag. De avond ervoor had de Nederlandse regering het Nederlandse volk opnieuw gerustgesteld dat alles in orde was. De volgende ochtend werden de 500.000 bewoners van Rotterdam al vroeg wakker gemaakt door het ongebruikelijke lawaai van vele vliegtuigen die laag over de stad vlogen. Ze wisten dat buurland Duitsland al acht maanden in oorlog was met Engeland, maar er was geen reden tot bezorgdheid.

Nederland was al in een staat van vrede geweest voor meer dan 100 jaar, en was neutraal gebleven gedurende de verschrikkingen van de eerste wereldoorlog, en dat was ook het plan voor de tweede. De Nederlandse premier had de neutraliteit van zijn land beschreven als een “lichtbaak in een donkere wereld”.

Velen in Nederland zagen in Hitler een betrouwbare bondgenoot in de strijd tegen het communisme en de Roode Bolsjewieken (Marxistische Russische Sociaaldemocratische Arbeiderspartij) in het oosten, maar ze hadden geen behoefte om verwickeld te worden in dat akelige gedoe van oorlog. Maar, na het bereiken van een of ander punt in het luchtruim boven de Noordzee, maakten de vliegtuigen, als een vlucht vogels die een leider volgen, een bocht terug naar Rotterdam. Het was niet zozeer het geluid van de bommenregen op het vliegveld wat degenen verraste die naar buiten durfden te gaan alswel het zicht op de Duitse soldaten die uit de lucht vielen. Duitsland was het eerste land ter wereld dat parachutisten gebruikte, en de eerste landen die daarvan getuige waren, waren Nederland, België en Noorwegen. Ondanks de vallende bommen, en een lucht vol met honderden parachutisten, waren de Nederlandse bewoners in een staat van ongeloof, verwarring en schok, meer dan in angst. Duitsland en Nederland hadden nauwe banden met elkaar, zowel economisch als sociaal - ze waren bijna vrienden - en vele Duitsers woonden in Rotterdam ten tijde van de invasie. De grootmoedige Nederlandse regering had zelfs asiel verleend aan de verbannen Duitse Kaiser nadat hij afstand had gedaan aan het einde van de eerste wereldoorlog.

Helaas, de stad was een strategisch middenpunt. Haar positie tussen Engeland en het industriële hart van Duitsland maakte het tot een ideale basis voor de lucht- en marine aanval plannen op Engeland, en Hitler wilde het hele land onder zijn controle hebben, dus hij besloot het te bezetten voordat de Engelsen dat konden doen. Het Nederlandse leger reageerde snel, maar was massief in de minderheid. Het was niet voorbereid op een oorlog, met te weinig materiaal, dun in rangen en een lage moraal. Na de eerste wereldoorlog had Nederland een fietsregiment van 3000 man opgericht met het motto “Snel en Behendig, Beheerst en Waardig.” Een van de rangen bevatte een militair muziekkorps met fietsen die een speciaal ontworpen stuurstang hadden zodat ze trompet konden blazen onder het fietsen. De Nederlandse luchtmacht had 135 vliegtuigen,

waaronder tweedekkers uit de eerste wereldoorlog - Duitsland had er 1200, en schoot 60 Nederlandse vliegtuigen neer op de eerste dag. Nederland had 35 gepantserde voertuigen - griezelijk bekend als "tankettes" - Duitsland had 159 echte tanks. In het begin was er nogal wat verwarring maar het leger van 10.000 man kwam snel tot orde, en er waren sommige hevige gevechten aan de grond, waar de dappere Nederlanders tevergeefs probeerden hun stad te verdedigen. Duitse watervliegtuigen landden op de rivier en brachten soldaten naar de wal; deze kwamen spoedig in positie op de Willeburgs brug, waar ze de Swastika hesen.

Vanaf dat moment werd de situatie alleen maar erger. Het vechten duurde vijf dagen, en gedurende deze woeste aanval werd Rotterdam voortdurend strategisch gebombardeerd, hoewel het moeilijk was een strategie te ontdekken achter het bombarderen van de plaatselijke diertuin - met als resultaat vele vreemde en angstige dieren die door de straten vol met bomkraters liepen.

Hitler had verwacht de stad in een dag in te nemen, maar na vier dagen vechten schreef hij: "... de weerstand van het Nederlandse leger is sterker gebleken dan verwacht. Politieke zowel als militaire redenen eisen dat deze weerstand zo snel mogelijk wordt gebroken." De Duitse legereenheden stonden onder het commando van generaal Schmidt, die onder druk stond van zijn baas om de opdracht uit te voeren. Hij ontwierp een aanvalsplan voor de 14de Mei waarin tanks met steun van vlammenwerpers, SS troepen en gevechtsingenieurs waren betrokken. De aanval zou vooraf gegaan worden door een bombardement van de artillerie, en 25 Junker Ju 87 duikbommenwerpers voor een precisie aanslag.

Maar daarvoor in de plaats kreeg de generaal een bommenwerppatroon in tapijtvorm, uitgevoerd door Heinkel He 111 bommenwerpers die een verwoesting aanrichtten op een schaal die Nederland nog nooit had meegemaakt. Meer dan 1300 bommen werden op het centrum van de stad geworpen, waarna het leek op een schaakbord zonder schaakstukken. 25.000 huizen werden verwoest, 2500 winkels, en 1200 industriële panden. Bijna drie vierkante kilometer werd platgegooid en het bombardement resulteerde in een vuurstorm die bijna 1000 mensen het leven zou kosten. Het dodental zou nog veel hoger zijn geweest, als niet de meeste bewoners al waren gevlucht naar veiliger oorden in de stad. Gedurende het bombardement schuilde de twee jaar oude Wilhelmina in de voorkamer van haar huis, samen met haar oudere broer, grootvader en moeder. Haar grootmoeder had het huis al eerder verlaten om een boodschap te doen en was dicht bij het station toen de hel uit de lucht kwam regenen. Overal om haar heen begonnen de mensen te gillen en weg te rennen, en velen raakten gewond of stierven. Voor Wilhelmina leek het onverdraaglijke lawaai eeuwig te duren, tot uiteindelijk haar grootmoeder door de voordeur binnenkwam en er uitzag alsof ze net ontwaakt was uit een afschuwelijke nachtmerrie. Ze was bleek, gedesoriënteerd, en barstte onmiddellijk in huilen uit toen ze beschreef waar ze getuige van was geweest.

Mensen waren schreeuwend heen en weer gelopen. Er was bloed en puin overal omheen, en het station was een ruïne, met vele doden en gewonden. Buiten kon je de sirenes horen van de brandweer en de ziekenwagens, maar de familie was te wanhopig om te kijken. Terwijl ze bezig waren met het zorgen voor de oude dame werd een klein meisje helemaal vergeten:

"Ik voelde me verloren en buitengesloten. Ik was twee jaar oud en kon niet begrijpen wat er allemaal aan de hand was. Terwijl de anderen hun aandacht

hadden gevestigd op mijn grootmoeder vond ik een schuilplek achter een crapaud en daar zat ik heel alleen in elkaar gekropen. Plotseling begon ik zenuwachtig te lachen, bijna hysterisch. Lachen en lachen. Zonder twijfel begrepen de anderen wel dat dit mijn manier was om met deze akelige gebeurtenis om te gaan. Later hoorden we dat mijn balletlerares was omgekomen. Sommige huizen dichtbij waren ook beschadigd. Wij hoorden bij de gelukkigen.”

De volgende dag, uit angst voor zulke aanvallen op Amsterdam en Utrecht, besloot generaal Winkelman, onder advies van de Nederlandse regering, het land over te geven aan de Duitsers. Ze zouden het vijf jaar lang niet terug krijgen. Na de overgave richtte de generaal zich tot het leger met de volgende woorden: “Deze middag heeft Duitsland Rotterdam gebombardeerd, en ook Utrecht bedreigd met vernietiging. Om de burgerbevolking te sparen, en verder bloedvergieten te voorkomen acht ik mij gerechtvaardigd in het bevel aan alle betrokken troepen verdere acties op te schorten. De vijand heeft onze weerstand met een overweldigende overmacht aan de meest moderne wapens weten te breken. We hebben onszelf niets te verwijten betreffende deze oorlog. Uw houding, en dat van de hele krijgsmacht was kalm, standvastig van doelstelling en het vaderland waardig.”

De zestig jaar oude Koningin Wilhelmina van Nederland (waarvan de overleden echtgenoot van Duitse afkomst was), ontvluchtte haar land naar het warme welkom van Winston Churchill, in London. De onlangs geïnstalleerde eerste minister van Engeland zou later een keer hebben gezegd: ” Ik vrees niemand in de hele wereld, behalve Koningin Wilhelmina.” Kort na aankomst zond de verbannen vorstin via de BBC een boodschap uit: “Na een heldhaftige vrijheidsstrijd waarin mijn land alles geprobeerd heeft om vrede te handhaven, is het overweldigd door overmachtige krachten. Maar moreel kunnen we nooit veroverd worden. Onze geestkracht zal ongebroken blijven want ons geweten is zuiver.” Dat waren bemoedigende woorden, die haar echter ooit eens zouden achtervolgen.

De vader van Wilhelmina, Willem, vocht de strijd om de Grebbeberg in het midden van Nederland. De hevige gevechten daar duurden drie dagen, en meer dan 700 Nederlandse soldaten sneuvelden voordat de overgave van kracht werd. De duizenden verslagen Nederlandse soldaten die overleefden werden gevangen genomen. Willem werd na 2 maanden vrijgelaten en keerde terug naar zijn baan bij de politie, maar dat duurde niet erg lang. De Duitsers realiseerden zich al spoedig dat ze een waardevolle aanwinst tot hun beschikking hadden, en bevalen alle gevangengenomen Nederlandse soldaten in dienst te treden van wat bekend zou worden als het “Nederlandse Legioen”, om samen met de Duitsers te vechten tegen de Russische communisten. Nederlandse burgers protesteerden, en antwoordden door in staking te gaan en te weigeren om voor de Duitsers te werken. Het was een sterk toonbeeld van verzet, maar nadat 80 arbeiders waren doodgeschoten door de Duitse bezetters kreeg dat verzet een hele harde klap.

Een Oostenrijkse Nazi advocaat, Arthur Seyss-Inquart, kreeg de absolute macht van Adolf Hitler om Nederland te besturen tijdens de bezetting, en dat deed hij met ijzeren vuist. Het Nederlandse Legioen was gevormd door gedwongen oproep tot dienst, hoewel er wel enige vrijwilligers bij waren, aangetrokken uit de NSB van Mussert, die voordelen zagen in goed betaalde militairen die tegen een gemeenschappelijke vijand gingen vechten - de Russische Bolsheviks. Voor Willem betekende dit het verloochenen van zijn

eed aan de Koningin, om die te vervangen door een eed aan Adolf Hitler. Hij had echter weinig keuze. Of leg de eed af en vecht met de Duitsers, óf naar een kamp voor dwangarbeiders gestuurd worden, óf worden doodgeschoten. Hij ging naar huis om Cornelia te vertellen dat hij zich bij het Nederlandse Legioen ging voegen om in Rusland te gaan strijden. Daarna hilde ze heel vaak tranen met tuiten, niet alleen vanwege de onzekere toekomst van haar man, maar ook omdat ze in verwachting was van hun derde kind.

Tegen het midden van 1941 was de eenheid georganiseerd en volledig geoefend. Om het een schijn van achtenswaardigheid te geven, werd het commando gegeven aan de Nederlandse Staf Officier Luitenant - Generaal Hendrik Seyffardt, hoewel de meeste officieren Duits zouden zijn. Het jaar daarop zou Seyffardt vermoord worden door de Nederlandse ondergrondse, en werden 50 Nederlanders uit wraak doodgeschoten door de Duitsers. Maar voordat dat gebeurde werd de eenheid naar de moerassen en bossen van het oostfront gestuurd, aan het begin van de koudste winter in meer dan 100 jaar.

Temperaturen zakten tot ver onder het nulpunt, en de kou doodde net zoveel mensen als kogels. Winteruniformen waren ontoereikend en veroorzaakten bevriezing en amputaties onder de soldaten, en om de doden te kunnen begraven moesten granaten gebruikt worden om een gat te maken in de bevroren grond. De Nederlanders vochten dapper, en Willem werd onderscheiden met het IJzeren Kruis voor moed in de strijd. Na het lijden van massieve verliezen werd in 1943 het Nederlandse Legioen ontbonden, en samengevoegd met Duitse eenheden uit andere bezette landen.

Nadat Willem moest vertrekken, verlieten de zwangere Cornelia en haar 2 kinderen Rotterdam en gingen naar het huis van haar ouders in den Haag. De zus van Wilhelmina, Erna Dorothea, werd daar in april 1942 geboren. De vader van Cornelia voorzag in zijn levensonderhoud met het verkopen van tabak, en haar zwager, Jo, verkocht thee en koffie, maar in de oorlog verloren beide mensen hun baan. Jo verliet Nederland om op een Duits schip te werken, en zijn vrouw Annie trok in het huis van haar zuster en ouders. Jo is nooit meer teruggezien.

De familie had nu zeven leden, dus verhuisden ze naar een groter huis met centrale verwarming, in Nijmegen, toen Wilhelmina bijna vijf jaar oud was:

“In Nijmegen woonden we in een prettige straat in een fijn huis met een tuin. In de tuin stonden kleine bloemetjes waar ik dol op was. Het waren vergeet-me-nietjes. Mijn moeder vertelde me dat ik zo snel mogelijk naar huis moest rennen als er luchtalarm klonk. Op een dag gebeurde dat terwijl ik buiten op straat speelde, en ik moest die hele lange straat uitrennen naar huis. Het weer was warm en uitnodigend, en als kind bleef ik niet graag binnen. Maar toch was ik blij om de opdracht van mijn moeder op te volgen, al wist ik nauwelijks waarom. Ik had mezelf helemaal afgesloten van alle narigheid, door in mijn eigen fantasiewereld te leven. Ik hield van kleine dingen; mijn poppen, kleine dieren, bloemen en vogels.”

Toen het Nederlandse Legioen werd opgeheven kreeg Willem de baan van Hoofdcommissaris bij de politie van Rotterdam aangeboden. Die positie was vrijgekomen omdat de vorige commissaris was doodgeschoten. Willem was pas 35 jaar oud en beschouwde zichzelf te jong voor een rol die hem de leiding over vroegere collega's zou geven. Een gelijkwaardige positie werd hem vervolgens aangeboden in

Utrecht. De vorige Hoofdcommissaris in die stad, G.J.Kerlen, was in September doodgeschoten door een vrouwelijk lid van de ondergrondse. Willem had geen collega's bij die afdeling van politie, dus accepteerde hij de baan, en de familie, verhuisde naar Utrecht, de op drie na grootste stad van Nederland, aan de oevers van de Vecht. Dienst doen als Hoofdcommissaris van Politie was duidelijk een gevaarlijke functie, en Cornelia was vast en zeker beducht voor de veiligheid van haar man en die van haar familie. Hoofdcommissaris Gerardus Johannes Kerlen werd doodgeschoten in zijn eigen huis door de 22 jarige Truus van Lier. Na deze moord hadden Seyss-Inquart, Anton Mussert en de burgemeester van Utrecht een ontmoeting om de represaillemaatregelen te bespreken, waarvan één het terecht stellen van tien Utrechtse burgers was. Maar voordat dit kon worden uitgevoerd werd van Lier gevangen genomen en geëxecuteerd door een vuurpeloton in het 125 jaar oude Fort de Bilt. In de loop van de oorlog zou zij een van de 140 Nederlandse ondergrondse strijders zijn die hier hetzelfde lot zouden ondergaan. In Utrecht waren ijzergieterijen, en in het begin van de oorlog werden de mannen in de stad aan het werk gehouden door te produceren voor het Duitse leger. Tegen de tijd dat Wilhelmina en haar familie in Utrecht aankwamen, in 1944, was dit werk moeilijker geworden voor de bewoners. De pro-Nazi burgemeester bezorgde al zijn vriendjes een baan, en het hoofdkwartier van de NSB van Mussert was ook al in Utrecht.

De Duitsers waren begonnen met het oppakken van de Joodse bevolking van Nederland, en van de 1200 Joden in Utrecht zou slechts een kwart het overleven. Mannen werden gedwongen om in Duitse fabrieken te werken, en een gevolg daarvan was dat de enige mannen die je op straat zag oude mensen waren. Iedere nacht waren er bombardementen en luchalarm sirenes, en het enige lichtpuntje was baby Kees, het vierde kind in de familie, dat enige tijd daarvoor in Nijmegen was geboren. Nu had de zesjarige Wilhelmina er een tweede broertje bij.

Tegen het einde van 1944 was het voor velen duidelijk dat Duitsland de oorlog wel eens zou kunnen verliezen, en voedsel werd voortdurend schaarser. In de laatste acht maanden van het conflict zouden de dood van 18.000 Nederlanders direct geweten worden aan ondervoeding. De hongersnood in de winter van 1944/1945 zou bekend raken als de beruchte "Hongerwinter", en de oorlog zou uiteindelijk het leven kosten aan meer dan 200.000 levens in wat verondersteld werd een neutraal land te zijn. Utrecht was niet langer veilig voor de familie van Wilhelmina, en Willem raadde hun dringend aan naar de stad Groningen in het noorden van het land te trekken, een afstand van 160 km:

“Er kwam een dag waarop mijn moeder mij drie lagen kleren aantrok, hoewel het mooi weer was. Ik vroeg haar, “Waarom?” Ze zei, “Omdat het oorlog is en we weg moeten gaan.” Ik begreep er niets van en zei, “Wat betekent oorlog, en is het soms dan geen oorlog?” Ik weet zeker dat mijn moeder het passende antwoord had gegeven, maar ik was te klein om het te begrijpen. Ik leefde in mijn eigen wereldje en had er geen idee van wat er allemaal om me heen gebeurde. Misschien had ik al geleerd mezelf te beschermen, en de wereld daarbuiten was niet mijn wereld.”

Cornelia had drie kinderen van tien, zes en twee jaar, en een baby. Om haar te helpen, en ook om aan de stad te ontkomen, werd ze vergezeld door haar ouders, en haar zuster Annie. Op de dag van vertrek was het station van Utrecht een toneel van chaos, overvolle

perrons, en paniek. De onzekerheid over wat er zou gebeuren met veel Nederlandse burgers aan het eind van de oorlog voelde even zorgwekkend als aan het begin van de oorlog, meer dan vier jaar eerder. Wilhelmina's grootouders en tante Annie namen de zorg voor ieder een kind, terwijl Cornelia angstvallig baby Kees vast hield, toen de trein langzaam vertrok. Na het aanbreken van de nacht was het pikke donker aan boord. Geen enkel licht was toegestaan, uit angst voor aanvallen van vijandige vliegtuigen, en net toen iedereen in slaap begon te sukkelen stopte de trein plotseling, en moest iedereen de trein verlaten.

De passagiers werd gezegd dat ze snel onder de trein moesten kruipen, op de harde grond tussen het grind, met hun hoofden zo laag mogelijk. Wilhelmina hield in de koude duisternis haar moeder stijf vast, en toen de naderende vliegtuigen begonnen te schieten kneep ze haar ogen dicht en stopte haar vingers in haar oren. Het lawaai was oorverdovend, maar ze hoorde nog steeds mensen schreeuwen terwijl de lege wagons werden beschoten. Er waren flitsen van heel helder licht en Wilhelmina wilde haar hoofd een beetje optillen om te zien wat er gebeurde, maar haar grootvader duwde haar hoofd ruw terug op de grond. Toen de aanval over was klom iedereen weer terug de trein in en reisde verder de nacht in.

De trein haalde Groningen niet, maar stopte bij het plaatsje Beilen en de passagiers stapten uit om aan een wandeling van 8 km te beginnen naar het doorgangskamp Westerbork. Dit kamp was in 1939 opgericht door de Nederlandse regering als opvangkamp voor Joodse vluchtelingen uit andere landen die wilden ontkomen aan achtervolging, vooral uit Duitsland. Het kamp besloeg een oppervlakte van ongeveer 40 hectares en had 200 verbonden hutten voor families, en barakken voor mensen alleen. Vanaf eind 1940 tot September 1944 was het het beginpunt voor de massale deportaties van Joodse mensen naar de concentratiekampen in Polen. Vlak voor de aankomst van Cornelia en haar familie was een laatste treinlading Joodse gevangenen op weg gestuurd. Een van hen bleek later een 15 jarig meisje te zijn, Anne Frank, waarvan het dagboek een krachtige schildering zou geven over het leven onder de Duitse bezetting.

Wilhelmina en haar familie brachten vijf weken door in Westerbork voordat ze weer met een trein gingen waarvan ze hoopten dat die hun naar Groningen zou brengen. Maar ze kwamen helemaal terecht in het plaatsje Osterholz-Scharmbeck in het noordwesten van Duitsland, tussen Bremen en Bremerhaven. Hier was een school ingericht als vluchtelingenkamp, en de familie moest een klaslokaal delen met 15 andere mensen die allemaal moesten eten en slapen in die ene ruimte. Cornelia had nog steeds borstvoeding beschikbaar en deelde die met babies waarvan de moeders geen melk meer hadden. Haar ouders en zuster hielpen in de keuken bij het bereiden van maaltijden, terwijl iedereen wachtte op het einde van de vijandigheden die nooit tot een einde schenen te komen. Gelukkig was er genoeg voedsel, en de ruimtes waren warm, hoewel Annie ten offer viel aan difterie. Deze infectie zou 50.000 mensen doden tijdens de oorlog, maar het lukte de tante van Wilhelmina te overleven.

Soms waren er bombardementen 's avonds en dan stonden alle bewoners van het kamp te schuilen in de gang van de school. Wilhelmina herinnert zich dat ze naast haar grootvader stond op een van die avonden, en zijn hand stijf vasthield. Hij zei zachtjes tegen haar: "Als er bommen vallen moeten we proberen te ontsnappen door dat kleine raampje daar boven aan de rechter kant. Als al deze mensen proberen weg te komen door de deur is het

te laat voor ons.” Ze staarde omhoog naar dat kleine raam en vroeg zich af hoe dat zou moeten, omdat het zo hoog was.

Toch was de familie blij daar te zijn want de winter van 44/45 zou voor zoveel Nederlanders fataal worden. De hongersnood zou vooral veel slachtoffers maken in de steden en provincies van het dichtbevolkte westen van het land. In Duitsland te gaan wonen was nooit een optie voor Cornelia, wie dan ook de oorlog mocht winnen. Het zesde Kerstfeest van Wilhelmina werd doorgebracht in het kamp in Osterholz-Scharmbeck, totdat er eindelijk, in Maart 1945, een trein naar de oorspronkelijke bestemming Groningen kwam. De familie wist aan boord van die trein te komen. En weer was er paniek tussen de menigte, en Cornelia moest in een vrachtwagon vanwege haar kinderwagen met de 10 maanden oude Kees erin. Haar oudste zoon wilde mee met haar, maar werd eruitgegooid door de conducteur, vlak voor het vertrek uit het station. Het was nacht, en iedereen die kon, was aan boord - behalve de 10 jaar oude Wim. Boven het lawaai van de trein was nog net een klein stemmetje te horen dat “tante” riep. Annie zag haar neefje, dat erg overstuur was, nog net op tijd en schepte hem door een open raam van het perron de rijdende trein in.

Ondanks dat ze veilig in Groningen aankwam, was het doel van Cornelia om weer terug te komen in haar huis in Utrecht. Sommige gedeelten in het zuiden van haar land waren al bevrijd door Amerikaanse strijdkrachten, en ze was er zeker van dat heel Nederland spoedig vrij zou zijn van de Duitse bezetters. Groningen zat nog steeds vol met Duitse soldaten, maar de tweede Canadese infanterie divisie kwam opzetten, en een hevig gevecht was zeer nabij. Transport was moeilijk te vinden dus de vader van Cornelia slaagde erin een handwagen te kopen, en daarop kwamen hun koffers, verdere schaarse bezittingen en de twee jongste kinderen.

Twee volwassenen duwden en Wim en Wilhelmina liepen ernaast. Niet lang nadat ze vertrokken waren werd de brug die ze over moesten om de stad te verlaten, opgeblazen door de geallieerde strijdkrachten. Voor de jonge Wilhelmina was het een geweldig avontuur, in de warme zonneshijn langs velden met rode papavers en blauwe korenbloemen. Ze kwamen ook langs uitgebrande voertuigen, gelukkig met niemand erin, en doken instinctief in elkaar als Engelse gevechtsvliegtuigen door de lucht over hen heen joegen. Tijdens de eerste dag van hun tocht zat het kleine groepje in een weiland en at een beetje van het weinige voedsel dat ze bij zich hadden. Wilhelmina rende met veel plezier rond toen een man die ze niet kende haar aansprak. Hij had stevig zwart haar, glad gemaakt met brylcreem, en ze vond zijn aandacht best leuk. Kort na een spel van verstoppertje ging de man met haar moeder praten, en ging daarna abrupt weg.

“Ik was nieuwsgierig en wilde weten waarom hij vertrok, want hij was erg aardig. Later nam mijn moeder mij in vertrouwen en vertelde ze mij dat hij had aangeboden mij te kopen om voor mij te zorgen, gezien onze omstandigheden. Het was absoluut ondenkbaar voor mijn moeder om haar kind aan een vreemde toe te vertrouwen, en de gedachte mijn moeder te verlaten was ook voor mij iets dat ik niet wilde. Het pure idee van mij moeder gescheiden te worden lag buiten mijn meest wilde voorstellingsvermogen. Maar ik vond het wel interessant dat een man mij wilde kopen.”

Na een paar dagen gelopen te hebben, werd de uitgeputte familie opgenomen door een boer, die hun soep gaf uit een grote houten emmer, en hun toestond in zijn schuur te

slapen in het stro en hooi. Later stond de boer hun toe gebruik te maken van zijn broeikas, die daarvoor gebruikt was voor aardappelteelt. Het was een heldere en zonnige plek die misschien minder privé was maar toch een comfortabele en veilige plek bleek te zijn om tot rust te komen gedurende de volgende tien weken. Ze konden de boer betalen voor het eten, en de vader van Cornelia werkte mee op de boerderij. Voor de kinderen was het een avontuur, en ze hadden paarden, kippen en de familie hond om mee te spelen. Wilhelmina herinnert zich dat ze zich soms verdrietig voelde, maar niet begreep waarom. Verdriet was een gevoel dat ze toen nog niet kon definiëren. Maar hier gebeurde ook iets waardoor Wilhelmina bang voor paarden werd: op een middag was ze lang in de wei blijven spelen, en ze was een beetje laat. De kortste weg terug naar haar verblijf was door de paardenstal, die meestal leeg was. Maar op die avond waren de paarden al terug, en omdat ze laat was liep ze hard achter de paarden langs. Die schrokken daarvan en begonnen te trappen en te steigeren, waar Wilhelmina op haar beurt ook heel erg van schrok. Gelukkig werd ze niet geraakt, en liep het voor haar zowel als voor de paarden goed af, behalve dat ze een flink standje kreeg en gewaarschuwd werd zoiets nooit meer te doen. Maar de angst voor paarden is ze haar hele leven niet kwijt geraakt. In de verte woedde nog steeds de oorlog. In Groningen resulteerde een gevecht van vier dagen in de capitulatie van 5.200 Duitse soldaten aan het Canadese leger. Uiteindelijk, op 5 mei 1945, capituleerde de Duitse bezetting, en enige dagen later werd Cornelia gearresteerd, om geen andere reden dan verdacht te worden de echtgenote te zijn van een collaborateur. Ze werd opgepakt en gevangengezet door de Canadezen. Het was een eerste signaal van een scheur op lange termijn die in Nederland zou ontstaan tussen degenen die werden beschouwd als geheuld te hebben met de Duitse bezetters, en degenen die dat niet hadden gedaan.

2.

Maar eerst waren er de bevrijdingsfeesten. Overal in het bevrijde land was er gejuich en dansen in de straten. Canadese soldaten werden met zoveel enthousiasme verwelkomd dat duizenden jonge Nederlandse meisjes naar Canada zouden emigreren met hun nieuwe Canadese echtgenoten. De Nederlandse ondergrondse, die tussen de 7.000 en 10.000 leden had geteld gedurende de bezettingsjaren, begon onmiddellijk naar collaborateurs te zoeken, maar duizenden NSB'ers waren al naar Duitsland gevlucht toen het duidelijk werd dat ze voor de verliezende club aan het spelen waren. De achtergeblevenen werden al heel snel opgepakt en geïnterneerd, zonder enige vorm van proces.

Soldaten van de Waffen-SS moesten mijnevelden ruimen, met vele doden als gevolg, en het waren niet alleen mannen die met de Duitsers hadden samengewerkt. Nederlandse vrouwen die verdacht werden een relatie met Duitse soldaten te hebben gehad werden van hun thuis opgepakt door een op wraak beluste bevolking, en publiekelijk vernederd. In scènes die deden denken aan de middeleeuwen werden de vrouwen kaal geschoren als toonbeeld van schaamte, en ze werden door de straten geparadeerd om uitgejouwd en bespot te worden door woedende toeschouwers.

De 51-jarige Anton Mussert werd gearresteerd en beschuldigd van hoogverraad. Ondanks zijn verzoek tot clementie werd hij terecht gesteld in Mei, 1946. Arthur Seyss-Inquart werd beschuldigd van misdaden tegen de menselijkheid, en onderging hetzelfde lot vijf maanden later. Vele Nederlanders wilden dat alle Nederlandse leden van de Waffen-SS terechtgesteld zouden worden. De meesten van hen raakten hun Nederlanderschap kwijt en kregen gevangenisstraffen. In 1945 werd door de Nederlandse regering amnestie aangeboden aan terugkerende Waffen-SS mannen uit Duitsland.

Maar in 1945 was er een vijf jaar opgekropte woede die een uitweg zocht, en een ieder die maar verdacht werd van heulen met de vijand, inclusief familie en vrienden, werd het doelwit van een woedende menigte die wraak wilde nemen. Er werden zoveel mensen gearresteerd en gevangen gezet na de oorlog dat er niet genoeg faciliteiten en personeel waren om voor ze te zorgen. Het resultaat was misbruik en doden in de 200 interneringskampen. Tot 24.000 NSB kinderen toe werden gescheiden van hun ouders en in speciale tehuizen geplaatst, of verzorgd door burens of familie. Kinderen waren getuige van het arresteren van hun ouders, gezinnen werden uit elkaar gerukt, en al het geld en bezittingen werden in beslag genomen.

Velen van deze kinderen werden verwaarloosd, in de steek gelaten, en behandeld met een onverhulde verachting, die hun het gevoel opleverde een heel slecht mens te zijn. Het was een gevoel dat sommigen een mensenleven lang zou achtervolgen. Bijna 10% van de politie werd ontslagen, en honderden door de NSB benoemde burgemeesters werden berecht en veroordeeld. Een Speciaal Gerechtshof werd bijeen geroepen in Nederland tegen het einde van 1945, om de zaken van Nazi oorlogsmisdadigers en Nederlandse collaborateurs te behandelen. De doodstraf was weliswaar in Nederland afgeschaft in 1870, maar werd opnieuw geïntroduceerd en 145 mannen werden ter dood veroordeeld,

waaronder Willem, in Rotterdam, op een maandagmiddag, in 1945. Toen Cornelia werd gevangen genomen door de Canadezen en in een werkkamp gezet, waren haar vier kinderen en haar ouders nog steeds op de boerderij:

“Hoewel mijn grootouders en tante Annie bij ons bleven, gaf mij dat niet een gevoel van zekerheid, integendeel, ik voelde me heel erg ongelukkig. Vaak holden mijn oudste broer Wim en ik laat ’s middags naar de weg om te kijken of mijn moeder langs kwam, en als we geluk hadden zagen we haar, achter op een grote vrachtwagen samen met andere vrouwen. Ze waren aan het zingen als ze langs kwamen, op weg naar de plek waar ze gevangen zaten. Dan zwaaiden wij. Mijn moeder moest dwangarbeid doen, en op het land werken. Op een dag renden we weer naar de weg en ik liep heel hard over de berm omdat ik dacht dat ik de vrachtwagen van mijn moeder zag, maar er kwam een paard en wagen aan. Het paard schrok zo erg dat het steigerde om zijn vaart te verminderen en kwam daardoor met wagen en al in de sloot terecht. We schrokken heel erg. We renden terug naar de boerderij. We kregen geen standje, maar zagen die dag mijn moeder niet op de vrachtwagen voorbij komen, zingend en zwaaiend met al die vrouwen.”

Enkele jaren later vertelde Cornelia haar dochter in vertrouwen dat de maanden die ze dwangarbeid had moeten doen tot de meest plezierige periodes in haar leven hoorden. Ze genoot van het werk met haar handen, en van het gezelschap van de andere gevangenen buiten in het veld. Na een dag hard werken was ze vuil en moe, maar vrij van stress. Ze wist dat haar kinderen in goede handen waren, en hoewel ze hen miste, was ze, na meer dan tien jaar van kinderen baren en grootbrengen, vrij van zorgen. Hoewel het voedsel nauwelijks te eten was bleek de ervaring een beetje als een vakantie te zijn, en ze bleef jaren bevriend met sommige medegevangenen. Het lukte haar zelfs, terwijl ze gevangen zat, draadjes en stukjes stof te verzamelen om daarvan plaatjes te borduren en poppen te maken voor haar kinderen.

Deze poes heeft Wilhelmina nog steeds thuis.

Het lukte de ouders en jongere broer van Willem een auto te vinden en de familie van Cornelia van de boerderij af te halen en naar Rotterdam terug te brengen. Maar zelfs die tocht had talloze problemen want steden en het land er omheen waren hevig gebombardeerd en heel wat bruggen waren vernield. De familie had zo goed als geen bezittingen, geen thuis en geen geld, en er was niet echt genoeg ruimte in het huis van tante Cor voor zeven extra mensen, dus Wilhelmina werd uitbesteed aan een andere oom en tante.

Deze relaties waren niet zo aardig, en namen het haar bijna kwalijk dat ze er was, met haar zeven jaar. Een van hen moest thuis blijven om op haar te passen, en er waren regelmatig ruzies tussen oom en tante, en het kleine meisje voelde zich ziek en ongelukkig. Ze was haar hele leven zo gehecht geweest aan haar moeder en nu was er zoveel leegte dat ze zelfs niet wilde praten of bewegen. Na een paar weken was Wilhelmina herenigd met haar familie en allemaal samen verhuisden ze naar Rijswijk bij den Haag, waar ze konden wonen bij de ouders van Willem. Die hadden een groot huis, met een vrije verdieping en ook de zolder was beschikbaar:

“Gedurende deze hele periode was mijn vader niet bij ons geweest. Tijdens de oorlogsjaren was hij in een leger geweest en had ergens moeten vechten. Na de vredesverklaring werd hij opgepakt, gevangen gezet, en kreeg hij de doodstraf. Het bestaan van een vader was voor mij een vage herinnering. Ik kon mij nauwelijks voorstellen dat mijn vader in de gevangenis zat. Ik was niet geïnteresseerd en het drong niet goed tot mij door. Ik snapte er niets van en dacht er niet over na. Ons werd met grote ernst en nadruk verteld dat we het aan niemand mochten zeggen. Als vreemdelingen, of andere kinderen ernaar zouden vragen, moesten we zeggen dat onze vader dood was.”

Omdat hij bij de politie was, had Willem een eed van trouw aan de koningin van Nederland gezworen, maar als lid van het Nederlandse Legioen moesten alle soldaten een eed van trouw zweren aan Adolf Hitler, de Führer van Duitsland. Daarmee waren ze schuldig aan eedbreuk en hoogverraad. Willem werd er ook van beschuldigd lid te zijn van de NSNAP.

Voor de oorlog had de groep weinig succes, en werd door de NSB als veel te bescheiden voor een fascistische beweging. De NSNAP kreeg minder dan 1,000 stemmen in de verkiezingen van 1937, en bestond in 1941 niet meer. De familie van Willem accepteerde zijn lot want er was niets wat ze eraan konden doen. Later in hun leven zouden zijn kinderen ervoor kiezen niet in detail de hem ten laste gelegde beschuldigingen te bestuderen. Wilhelmina zag een zekere mate van idealisme in de keuzes van haar vader, en geloofde dat haar vader bij het Nederlandse Legioen was gegaan om te voorkomen dat de Nederlandse soldaten door de Duitsers werden gebruikt als kanonnenvoer. Willem was een officier en was in een positie om invloed te hebben op zulke dingen.

Van de 145 mannen die de doodstraf kregen werden er 42 terechtgesteld, en Willem bracht anderhalf jaar door in afwachting van het vuurpeloton. Wilhelmina's moeder was ook in de gevangenis in deze tijd, en de kinderen waren onder de hoede van tante Annie en de grootouders. Het jonge meisje begon de stress en de belasting van de oorlog te voelen, hoewel die voorbij was. Ze droeg een intens gevoel van droevigheid bij zich en dat maakte haar nog meer schuw en introvert. Hoewel haar land eindelijk weer vrij was, was ze zelf in de war, en onzeker van haar plaats in de haar vreemde gemeenschap. Van twee tot acht jaar had ze alleen maar conflict gekend, en daarna moest ze onder ogen zien dat haar moeder gevangen zat, en haar vader ter dood veroordeeld was. En helaas vroeg helemaal niemand haar hoe zij zich daaronder voelde.

Overal om haar heen waren vreugdefeesten want de tweede wereldoorlog was voorbij. Voor Wilhelmina was echter een nieuwe strijd begonnen, één die haar hele leven zou duren.

Zodra Cornelia vrij was van haar gedwongen werk op de boerderij, zette ze alles in het werk om haar echtgenoot bij te staan. Die hulp kwam niet via de mensen in de buurt, want die wisten immers wat voor een slechte mensen dit waren, en dat werd ook bekend gemaakt. Dus bleef de familie op zichzelf en was genoodzaakt afstand te bewaren. De kinderen wisten van de situatie en hun werd gezegd er niet over te praten, en als het ter sprake kwam moesten ze zeggen dat hun vader dood was. Het was in die tijd dat de nog heel jonge Wilhelmina, op een pijnlijke manier, leerde afstand te nemen van al die ellende, maar ze leerde niet hoe ze er mee om moest gaan. Gelukkig had ze de oorlog overleefd zonder dat haar vertrouwen was beschaamd, en haar identiteit was

ongeschonden gebleven. In haar kinderogen had de oorlog haar een leven gegeven van rondtrekken, afwisseling en avontuur, maar had haar gevoel van eigenwaarde niet veranderd.

De kinderen van Cornelia en Willem waren opgevoed om zich te gedragen binnen bepaalde regels van ethiek en rechtschapenheid, zoals gezet door hun ouders: rechtop staan, de mensen recht in de ogen kijken, en de waarheid spreken. Nu leek het erop dat diezelfde ouders zich buiten deze regel gedroegen, en dat bracht Wilhelmina op jonge leeftijd al dichtbij een grote crisis. Het lukte Cornelia ondersteuning te krijgen van de kerk en van het Rode Kruis bij het opkomen voor haar man. Ze had succes, en dankzij de voorspraak van enkele vooraanstaande Nederlanders werd de doodstraf omgezet in levenslang. De kinderen moesten alweer wennen aan het idee dat ze hun vader misschien nooit meer thuis zouden zien. Cornelia voelde misschien enige opluchting want Willem had met een donkere wolk boven zijn hoofd moeten leven gedurende zes jaar. Later werd zijn straf gereduceerd van levenslang tot acht jaar, en er kwam een lichtpuntje in zicht in een lange donkere tunnel.

De familie woonde in een rustige straat in Rijswijk. De ouders van Willem woonden beneden; tante Annie, zuster van Cornelia en de vier kinderen op de eerste verdieping. De ouders van Cornelia woonden op de bovenste verdieping. De woonruimte was krap, maar ze hadden tenminste een dak boven hun hoofd, nadat hun werkelijk alles was afgenomen na het eind van de oorlog. De vader van Cornelia was erg handig, hoewel soms met een slecht humeur, en kon hij meubels en bedden maken uit tweedehands spullen die hij bij elkaar scharrelde. Hij was ook een redelijke kok, en maakte vaak de lievelings maaltijd van de kinderen, met name puree met zuurkool, vermengd met licht aangebrand meel. De grootmoeder van Wilhelmina leerde haar breien, haken en borduren, en haar tante Annie was ook een zeer bekwame vrouw die meehielp het huishouden te leiden, en de kinderen wist te voeden en te kleden tot de terugkeer van Cornelia. De grootouders op de benedenverdieping leefden meer op zichzelf.

De eerste paar maanden na de bevrijding in Nederland, zoals in andere landen die bezet waren, waren een mengsel van opluchting, feestvieren en chaos. Wilhelmina herinnert zich uit het huis van haar grootouders te rennen, tegen het advies van haar familie in, naar het feest om de hoek in de Lindelaan, waar de mensen zongen en dansten, en vol trots het oranje, en het rood-wit-blauw van de Nederlandse kleuren lieten zien. Ze wilde meedoen, en danste in haar eentje, maar iemand moest haar herkend hebben, en haalde haar onderuit (pootje haken), zodat ze heel hard pal op haar rug viel en bijna geen adem kon halen. Niemand hielp haar, of vroeg of ze OK was, zodat ze alleen overeind moest krabbelen, terwijl de menigte om haar heen bleef dansen. Ze strompelde langzaam met gebogen hoofd naar huis. Het was slechts het begin van veel zulke narigheid, en ze vertelde niemand iets over het gebeurde.

De Nederlandse regering ging door met een weg van wraak en begon Operatie Black Tulip in 1946. (https://nl.wikipedia.org/wiki/Operatie_Black_Tulip) Dit plan kwam van de minister van justitie, en beoogde alle Duitsers die in Nederland woonden te deporteren. De 25.000 betrokken inwoners moesten er worden uitgezet in omgekeerde volorde van aankomst. Het eerst degenen die na de eerste wereldoorlog waren binnen gekomen, gevolgd door degenen van na 1932, en als laatsten diegenen die nog over waren. De mensen die uitgezocht waren werden midden in de nacht opgepakt, kregen één uur de tijd om 50 kg bagage bijeen te zoeken, en ze kregen 100 gulden mee. Dit

gedwongen vertrek trof bijna 4000 Duitsers, en duurde bijna twee jaar. Maar wie kon de Nederlanders hun boosheid kwalijk nemen destijds? Gedurende de oorlog waren zeven steden in dit vredelievende land totaal verwoest, een belangrijk gedeelte van de Joodse bevolking gedeporteerd, meer dan 200.000 burgers stierven als gevolg van de strijd, het land was kaal geplukt door een bezettingsmacht, en duizenden leden onder een lange, harde hongersnood.

In 1946 was Wilhelmina acht jaar, en samen met haar twaalf jaar oude broer moesten ze hun onderwijs op school hervatten. Hun moeder was nog niet vrijgelaten, en tante Annie, samen met de grootouders, moest een passende school vinden voor de twee kinderen. Het bleek helemaal niet makkelijk te zijn, want veel schoolhoofden voelden er niets voor kinderen van “foute ouders” op hun school toe te laten.

Gedurende de Duitse bezetting van Nederland waren de meeste scholen in gebruik voor militaire doeleinden. Soldaten huisden in internaten, kinderziekenhuizen voor noodgevallen waren in schoolgebouwen gehuisvest, en veel scholen waren ook in gebruik voor het Rode Kruis. Sommige scholen werden transport magazijn, of centrum voor het verdelen van voedsel, en soms een bordeel voor Nazi officieren. Het resultaat was dat de overgebleven scholen overvol waren, en lessen aan leerlingen vonden plaats in garages, schuren, zolders en lunchrooms van bedrijven. Om het tekort nog erger te maken bleken meer dan 300 scholen door bombardementen vernietigd te zijn aan het eind van de oorlog.

Een tekort aan leerkrachten kwam ook nog bij een onderbroken leersysteem gedurende de afgelopen vijf jaar, want veel volwassen mannen waren als werkracht naar Duitse fabrieken gestuurd. Opkomst van leerlingen was ook dramatisch teruggelopen, door een tekort aan kleding en voedsel. In het laatste jaar van de oorlog was naar schatting 20% van alle schoolkinderen in Nederland ondervoed, en in Amsterdam en Rotterdam was dat aantal drie keer zo hoog. Tegen die tijd was naar school gaan bijna geheel opgehouden. Gezien het tekort aan scholen, en de discriminatie die veel kinderen ondervonden, hadden Wim en Wilhelmina veel geluk dat ze werden aangenomen op een christelijke lagere school in den Haag. Ze leerden hoe ze moesten bidden, en gezangen en psalmen uit het hoofd onthouden. Ze voelden zich tijdens de schooluren niet uitgestoten, maar buiten op straat keken de mensen de andere kant op en werden ze gemeden. De twee kinderen voelden zich daar wel als banneling, maar begrepen eigenlijk niet waarom:

“Wij leden echt onder dit gevoel van verbanning. Vooral ook omdat we niet mochten praten over de motivering van wat onze vader gedaan had. Naar buiten toe waren we verplicht een dapper masker op te zetten. Als ons gevraagd werd waar onze vader was, moesten we zeggen: “Hij is overleden.” Volgens de familie was dit het beste antwoord dat we konden geven om onszelf te beschermen. We gedroegen ons keurig, om niemand te krenken. We leefden alsof we niet bestonden. Onze levens waren gehuld in geheimhouding. We behielden een ijzig zwijgen. Ik voelde me een eenzame buitenstaander.”

Erna, Wilhelmina's zusje van vijf jaar, kreeg op de wrede manier waar kinderen zo goed in zijn, te horen van de buurtkinderen dat haar vader niet dood was, maar in de gevangenis zat. Erna rende huilend naar huis, naar haar moeder, die toen weer thuis was. Cornelia stormde het huis uit, marcheerde naar de overkant en nodigde zichzelf uit naar

boven, waar een verjaardagsfeestje voor kinderen aan de gang was. Cornelia eiste aandacht en verklaarde de aanwezigen dat terwijl haar echtgenoot weliswaar in de gevangenis mocht zitten, ze haar kinderen zo goed mogelijk probeerde groot te brengen, en ze vroeg aan iedereen aanwezig om haar kinderen met rust te laten. Ze had haar mening duidelijk naar voren gebracht, en verliet de kamer met opgeheven hoofd. Cornelia was een positief ingestelde, levenslustige, vrolijke vrouw die zelden anders werd gezien. De meest sterke herinneringen van Wilhelmina aan haar moeder zijn haar zingen in de keuken terwijl ze voor haar gezin aan het koken was, of haar lachen en grapjes maken bij het naaiwerk in haar atelier.

Een veel ernstiger voorval met de kinderen vond plaats op een dag toen Wilhelmina ging wandelen met haar baby broertje Kees. Aan het einde van de straat was een pleintje, met kleine gekleurde stukjes glas in het grind. Wilhelmina vond dat schitterend en zocht alle rode, groene, blauwe en gele stukjes bij elkaar om ze thuis in een fles water te doen. In het raamkozijn, met de zon erop, zouden ze prachtig schitteren. Ze was helemaal afgeleid door het zoeken die dag, want toen ze weer opstond om naar huis te gaan was haar drie jaar oude broertje verdwenen. Ze rende naar huis, bang en overstuur, en vertelde het aan haar moeder.

Er was geen tijd voor standjes of straf en de familieleden gingen onmiddellijk op onderzoek uit. Er was van de kleine jongen geen spoor te bekennen, dus opa belde de politie, en ja hoor, er was een kind op het bureau in een rose speelpakje lekker een boterham aan het eten. Dat was een geweldige opluchting.

Cornelia was het gelukt een baan te vinden in het maken van bontmantels, na haar opdrachtgever verteld te hebben dat haar man was overleden. De baan paste goed bij haar vaardigheden, maar aldoor leven met een leugen viel haar zwaar, en was ook moeilijk voor de kinderen. Er was maar weinig geld, ze leefden dicht op elkaar, en er was absoluut geen luxe. Toch voelden de kinderen zich niet arm, en er waren altijd kleine cadeautjes als iemand jarig was. Maar als ze samen kwamen met kinderen uit families die het beter hadden merkten ze wel het verschil, vooral als het om voedsel ging. Wilhelmina was ondervoed en kreeg extra eten om haar aan te sterken.

Ze herinnert zich dat ze in een aparte kamer moest zitten om te voorkomen dat haar broers en zuster jaloers werden. Ze had een speciaal drankje voor haar eetlust en moest bijna tot eten gedwongen worden. De andere kinderen hadden deze problemen niet. Cornelia kon eens per week vlees kopen, en dat braden in een grote braadpan. Er was geen hulp van de regering voor deze familie, hoewel anderen wel een of andere vorm van ondersteuning kregen. Kort na de bevrijding was voedsel nog steeds op de bon, en ook kleding was moeilijk te vinden. Toen er begonnen werd aan de wederopbouw, vooral in de steden die het zwaarst getroffen waren, zoals Rotterdam, Arnhem en Nijmegen, was er meer werk dan er arbeiders beschikbaar waren. Na enige tijd gewerkt te hebben in de bonthandel, begon Cornelia met haar eigen kleermakersatelier thuis, met Wilhelmina als vaardige en gretige helper.

De zaak werd langzaam zo geslaagd dat Cornelia een assistent nodig had voor het naaiwerk, en na schooltijd mocht de tienjarige de twee dames helpen terwijl ze vrolijk de kleding naaiden voor de haute-couture klanten.

Wilhelmina veranderde van school naar een die stond in de straat achter het huis van haar grootouders. Hoewel ze goed haar best deed in de lessen, was ze niet geïnteresseerd in andere activiteiten van de school. Ze voelde zich niet op haar gemak buiten de

beschermde omgeving van haar moeder's atelier, knopen aanzetten en andere taken die haar gegeven werden. Dit werd overduidelijk toen een deel van het nieuwe lesschema een uitwisseling van scholieren was. Wilhelmina moest een week doorbrengen bij een gastfamilie in Arnhem. Al dagen van tevoren had ze buikpijn van angst haar moeder te moeten verlaten. De eerste avond in Arnhem bij de familie waar ze te gast was vond ze al heel moeilijk. De moeder van het gezin was geïnteresseerd in de familie van Wilhelmina en vroeg in alle onschuld wat het beroep van haar vader was. Het jonge meisje, altijd al erg verlegen, stikte bijna aan de eettafel, maar het lukte haar "mijn vader is dood" te sputteren. Het gastgezin was bezorgd en had medelijden met haar, maar Wilhelmina voelde zich beschaamd en begon te huilen. De rest van haar tijd in Arnhem vermeed ze de familie zo goed als het ging en bleef zoveel mogelijk in de tuin. Ze was blij weer thuis te zijn en als haar eigen familie vroeg hoe het was geweest, zei ze zachtjes "OK". In het atelier van Cornelia, naast een oude bruine radio, stond een portret van Willem. Het was een ouderwetse foto en toonde een man met een hoed op, en een verlegen glimlach. Wilhelmina herinnert zich dat haar moeder zich tot de foto richtte en zei: "Willem, maak je geen zorgen, over acht jaar ben je weer thuis." Deze positieve uitspraak had voor Wilhelmina geen enkele betekenis. De man op de foto was voor haar een vreemdeling, waarmee ze geen enkele band had.

Voor haar was het genoeg om veilig bij haar moeder in het atelier te zijn. De rest van de familie vond dit gedrag een beetje vreemd omdat ze zelden tijd met hen doorbracht. Ze hielp wel met het huishoudelijk werk, en ging met haar broertje wandelen, maar trok zich dan weer terug in de naaikamer. Deze schijnbare onverschilligheid ten opzichte van de rest van de familie draaide op een crisis uit met gekibbel tot gevolg. De druk van tien mensen die samen onder een dak moesten leven droeg veel bij aan de spanningen, maar Cornelia verdedigde haar oudste dochter en stond erop dat ze haar bleef helpen in de naaikamer. De enige keren dat Wilhelmina zich meer sociaal gedroeg was wanneer ze haar huiswerk van school meenam naar de zonnige huiskamer van haar grootouders van moeders kant. Daar kon ze haar boeken op de ronde eettafel uitspreiden, en genieten van de rust terwijl ze studeerde. Haar grootvader besteedde veel aandacht aan haar, totdat hij haar begon te strelen, en kusjes in haar hals gaf. Als hij zo dicht in haar buurt kwam gaf dat haar een gevoel van onbehagen, maar ze wist niet wat ze daarmee aan moest. Hij was een autoritaire persoon, en het jonge meisje had geen idee over wat hij eigenlijk wilde, dus liet ze hem z'n gang gaan. Op weg naar het avondeten beneden mocht ze op zijn schouders zitten, en dat was best leuk in het begin. Maar toen begonnen z'n handen af te dwalen naar delen van haar lichaam waarbij ze zich veel meer dan onbehagelijk voelde:

"Op een dag dat ik dit intrusieve handelen niet langer kon verdragen verklaarde ik luidkeels tegenover de hele familie die bij de koffie samen zat dat opa aan mijn vrouwelijkheid kwam. Mijn beschuldiging riep een hele storm van reacties los, en opa gooide mij woedend van zijn rug af. Hij riep "Hoe durf je zoiets te zeggen? Wat bezielt je om zoiets in je hoofd te halen?" Hij draaide zich om naar de andere aanwezigen en zei: "Hoe komt ze aan zulke vunzige gedachtes?" Ik werd in schande de kamer uitgestuurd, en dat was dat. Ik begreep de woedende uitbarsting van mijn grootvader niet, en ging huilend naar bed."

Wat de volwassenen betrof, behalve Cornelia, was dit een moeilijk probleem. In die dagen moesten zulke situaties binnen de familie blijven, en ze mochten niet besproken worden. Cornelia besloot haar dochter de raad te geven geen tijd meer alleen met haar grootvader door te brengen. Zij geloofde haar dochter en zorgde ervoor dat haar dochter bij haar in het atelier was, behalve gedurende de schooluren. Alweer een deur die voor Wilhelmina gesloten werd in haar toch al besloten wereldje.

3.

Één lichtstraaltje in die wereld was haar schoolvriendin Rusza, het enige kind van Poolse ouders. Die wisten van de situatie bij Wilhelmina thuis, en accepteerden haar als een tweede dochter, waarmee ze samen uitstapjes en andere activiteiten ondernamen. De twee jonge meisjes bloeiden op naar twee hele mooie tieners, die muziek deelden, en droomden van Hollywood filmsterren. Rusza was lid van een atletiekvereniging, en op sportdagen werd ze aangemoedigd door haar ouders en haar beste vriendin die langs de lijn stonden. Ze gingen met z'n allen wandelen op Zondag ochtenden, en hoewel de families nooit bij elkaar kwamen voelde Wilhelmina zich eindelijk geaccepteerd door anderen dan haar moeder, broers en zusje.

Gedurende de beginperiode van de gevangenschap van Willem schreven hij en Cornelia elkaar iedere week. Soms las Cornelia de brieven voor aan de andere familieleden als ze bij elkaar zaten. Wilhelmina was niet bepaald geïnteresseerd in wat haar vader te vertellen had, dus kwam het wel als een verassing voor een ieder toen ze ermee akkoord ging samen met haar moeder haar vader in de gevangenis op te zoeken. Tweehonderd km ten noorden van den Haag ligt de stad Leeuwarden.

Sinds de tiende eeuw is de plaats voortdurend bewoond geweest, en er staat een indrukwekkend gebouw van drie verdiepingen dat al in 1580 fungeerde als gevangenis. Wilhelmina ging met haar moeder mee op de lange treinreis naar Leeuwarden om een vader te bezoeken die ze niet kende. Ze namen broodjes en limonade mee op reis, en het knappe maar verlegen meisje vond het best leuk een beetje aandacht te krijgen van sommige van de andere passagiers. Moeder en dochter liepen van het station naar de enorme poort van de gevangenis, afgesloten met een groot hek, totdat een man, gekleed in een donker uniform, met een enorme bos sleutels, tevoorschijn kwam en hun binnen liet. Daar liepen ze naar een andere poort met een groot hek. Het was heel stil en je kon de voetstappen horen op de straatkeien. Ze volgden de man door het tweede hek naar een grote zaal vol met kleine tafels en stoelen. Er ware veel mannen, gekleed in lelijke bruine uniformen, gezeten aan de tafels, op hun familie te wachten. Aan een van die tafels zat haar vader.

Willem en Cornelia kusten elkaar, en de hele 90 minuten dat ze bij elkaar waren zat Wilhelmina stilletjes te huilen. Haar ouders hielden elkaars handen vast en hadden een lang gesprek. Af en toe glimlachte Willem onzeker naar zijn dochter, maar hij wist ook niet wat hij zeggen moest, en zij wilde alleen maar dat er een einde kwam aan het bezoek. Toen de bezoektijd voorbij was namen de ouders afscheid van elkaar met een warme omhelzing, en Wilhelmina liep met haar moeder terug door de lange gangen en naar buiten door de twee enorme gevangenispoorten, naar de relatieve veiligheid van het station. Wim, Erna en Kees zouden in de loop der jaren ook hun vader bezoeken, maar Wilhelmina zou deze treinreis nooit meer maken.

Willem had zijn vrouw op een keer voorgesteld dat kerkbezoek misschien wel goed zou zijn voor hun oudste dochter. Trouw aan zijn wens nam Cornelia haar mee op een

Zondag, maar de stijfkoppige dochter moest niets hebben van deze ervaring en zat niet alleen stilletjes in de kerkbanken, maar krachtig te vloeken — luidkeels. Moeder en dochter werden verzocht te vertrekken, en dat was het einde van Wilhelmina's kerkbezoek.

De Nederlandse economie ging er enorm op vooruit in de vijftiger jaren. Het land had meer dan een 1 miljard dollar toegewezen gekregen, over een periode van vier jaar, via het Marshall Plan voor oorlogsherstel. Het meeste geld ging naar het nieuw leven inblazen van de industrie, maar de wederopbouw van huizen bleef achter, wat tot woningnood leidde. Toen de oorlog voorbij was, kwamen 350,000 mensen tevoorschijn die zich verstopt hadden, en 300,000 dwangarbeiders kwamen terug uit Duitsland, evenals 30,000 politieke- en oorlogsgevangenen. Deze massieve toevlucht maakte de woningnood erger, en leidde ook tot een grote golf van emigranten. In de volgende jaren zouden 245,000 inwoners van Nederland hun thuis verlaten voor Canada, Australië, Zuid Afrika en de VS.

Cornelia stelde alles in het werk om haar vier kinderen gelukkige kinderjaren te bezorgen, ondanks hun omstandigheden, en ze wilden zeker het land niet verlaten zolang Willem daar nog gevangen zat. Op zomerse weekeinden maakte Cornelia een stapel boterhammen met appelstroop, nam wat limonadesiroop mee, en ging met de kinderen op de tram naar Scheveningen. Die rit was op zichzelf een spannend uitje voor ze, want veel geld was er nooit, en meestal moest alles te voet. Het lange strand van Scheveningen keek uit op de Noordzee, en er was de pier, de Esplanade, en een vuurtoren. De vier kinderen brachten de hele dag door met zwemmen en in het zand spelen voordat ze in de rij moesten staan voor de tram naar huis. Meestal was het een hele lange rij, en de kinderen hielden zich bezig met mensen tellen en raden na hoeveel trams zij aan de beurt zouden komen. Thuis gekomen waren ze blij en moe, hadden hun avondeten met de rest van de familie, en dan meteen naar bed.

Als het weer niet geschikt was voor het strand, nam Cornelia haar kinderen mee voor een wandeling in het park in de buurt, waar ze ging zoeken naar haar favoriete bloem, het viooltje, en kransen vlechten van wilde bloemen. Soms konden ze beukenootjes rapen, die dan later in de bakpan die heerlijke geluiden van pop, pop, pop maakten. Cornelia toonde Wilhelmina hoe ze van de zaadjes halskettingen kon maken, om haar creativiteit aan te moedigen. Op de middelbare school had Wilhelmina de ambitie om later architect of modeontwerpster te worden maar tante Annie had veel invloed in de familie, en hele strikte en conservatieve opvattingen over de carrière van jonge meisjes, en modeontwerpster was daar in de vijftiger jaren niet bij.

Een ander hoogtepunt in de tienerjaren van Wilhelmina waren de regelmatige bezoeken van tante Cor. Het was een wat oudere dame met heel veel plezier in haar leven (anders dan haar zus, Wilhelmina's grootmoeder van moeder's kant), en ze kwam altijd met snoep, eieren of zelfs voedsel voor de hele familie. Met Sinterklaas bracht tante Cor kleine suikerbeestjes mee, die ze in haar schoot verborgen hield. Als ze dan met z'n allen om de kolenkachel zaten, waren er soms kleine ontploffingen, en dan strooide ze de kleine snoepjes voor het vuur, en vertelde de kinderen dat ze door de schoorsteen kwamen en uit het vuur ontploften.

En dan waren er ook nog tante Jeanne, met haar rustige echtgenoot, oom Adriaan, die interesse toonden in het wel en wee van de familie. Jeanne was voor de oorlog de secretaresse geweest van Willem, en het echtpaar had zelf twee jonge kinderen.

Wilhelmina voelde zich op haar gemak met hen want het was niet nodig om te liegen, en soms bracht ze een bezoek bij hen thuis in Rotterdam. Toen Jeanne een dochtertje kreeg werd Wilhelmina uitgenodigd met hen op vakantie te gaan naar de Veluwe, een populaire plek voor toerisme in het midden van het land. Ze hielp met oppassen op de baby, proefde melk vers van de koe, en genoot van een ruimere keuze aan eten dan de gebakken tomaat met kaas op brood, wat ze standaard thuis voorgezet kreeg. Tante Jeanne zorgde heel goed voor haar tiener-beschermeling, en nam haar voor de eerste keer mee naar de kapper. Thuis werd het haar van Wilhelmina altijd gewassen met afwasmiddel, en gespoeld met azijnwater. Het was een echte luxe ervaring om haar fijne blonde haar gewassen te krijgen met echte shampoo, en geknipt door een echte kapper. Al deze kleine verwennerijtjes maakten Wilhelmina echt blij, maar toch kon ze haar donkere stemming niet van zich af schudden, en ook kon ze geen afstand nemen van de situatie thuis. Veel later, toen ze al volwassen was, zou ze zich realiseren, en waarderen, hoeveel kracht en steun ze in haar kinderjaren had ontvangen van haar familie en allernaaste vrienden. Vooral Cornelia was onder deze moeilijke omstandigheden een fantastische en handige moeder. Ze maakte kleren voor haar kinderen, waaronder een prachtige, lichtblauwe strapless avondjurk voor Wilhelmina, en leerde haar de Charleston dansen, iets wat haar later nog vaak van pas zou komen.

Wilhelmina vierde haar zestiende verjaardag in 1954. Haar oudste broer Wim werd 20, zus Erna 12 en Kees 10. De drie jongste kinderen kenden of herinnerden zich hun vader nauwelijks. Hij was ruim tien jaar weg geweest, maar stond op het punt thuis te komen. Cornelia bracht een vreemdeling binnen met de aankondiging: “Dit is jullie vader. Zijn jullie blij? Zeg hem goeien dag en geef hem een kusje.” Daar stond hij dan, onwennig, met een geforceerde glimlach op zijn gezicht. Het waren niet alleen de kinderen die deze man niet kenden, hij kende zijn kinderen ook niet. Wilhelmina voelde geen spoor van aantrekkingskracht tot deze man, voelde zich niet op haar gemak, en kon niet deelnemen aan de blijdschap bij de familie. In haar jeugdige ogen was haar vader oud (hij was 46), en leek in niets op de filmsterren waarnaar ze met haar vriendin Rusza had gekeken. Het was niet een geval van niet mogen, maar meer een kwestie van “wie is deze man?”

Van L naar R: Willem, Cornelia, oom Kees, Opa van Duyn, Wim, Tante Annie,
Oma van Duyn, oom Jo.

“Ik herinner mij dat hij ons meenam voor een wandeling door den Haag. We hadden nergens geld voor, en dus konden we alleen maar wandelen. Dicht bij mijn vader in de buurt zijn was voor mij een vreemde gewaarwording. Hij zag er zo serieus uit. Hij was verlegen, en niet op zijn gemak. Hij wist geen gesprek te voeren, of wat hij tegen mij zou kunnen zeggen. Na dit uitstapje met mijn vader was ik blij weer thuis te zijn. Ik wist dat het normaal was om een vader te hebben, en dat ik moest leren hem te tolereren, maar hoe hard ik ook probeerde deze nieuwe situatie in mijn leven uit te leggen, ik kon geen verbinding maken in mijn gevoelens tegenover deze man die mijn vader was.”

Willem keerde terug naar naar zijn gezin, dat in een huis woonde dat al overvol was met de 11 mensen. Regelingen werden getroffen, mensen veranderden van plaats, en kamers werden verwisseld, maar het lukte niet om een goede oplossing te vinden. Wilhelmina's grootouders van moeders kant waren de eersten die het huis verlieten, samen met tante Annie, op verzoek van Cornelia. Ondanks dat ze samen met elkaar de oorlogsjaren hadden overleefd was het voor Cornelia een prioriteit haar hele gezin bij elkaar te hebben. Samen leven met de ouders van Willem was ook geen succes, zelfs met meer ruimte, en dus verhuisde het gezin al spoedig naar Amsterdam.

Tijdens de oorlog was Amsterdam aan de zware bombardementen ontsnapt die vele andere Nederlandse steden hadden ervaren, en was dus redelijk intact gebleven, behalve het gebied rond de haven. Het resultaat was dat er niet zoveel wederopbouw plaatsvond,

en dat er woningen beschikbaar waren, hoewel er niet altijd voor iedereen veel keus was. Willem, z'n vrouw en hun vier kinderen vonden een klein appartement in het midden van een gebouw van drie verdiepingen, aan een drukke straat met een tramlijn in het midden. Het was er niet bepaald rustig, of schoon, maar het was hun eerste echte thuis samen sinds een hele lange tijd. Het hele gezin pakte aan om alle kamers op te knappen, en iedereen probeerde een zo positief mogelijke houding in te nemen met de start van hun nieuwe leven samen.

Voor Wilhelmina bleef nog één jaar middelbare school over. Voor een rustig, verlegen meisje van zeventien jaar was het moeilijk van school te veranderen. Ze was een goede leerling, hardwerkend, en van goed gedrag, maar ze had moeite met sommige onderwerpen, vooral geschiedenis. Het was al tien jaar geen oorlog meer, maar de feiten en het wanneer van het verleden aan elkaar passen was een voortdurende strijd. Zij sloot zich nog steeds af voor de gebeurtenissen die in haar kinderjaren hadden plaatsgevonden, en had nog steeds frequente buien van verdriet, al wist ze niet waarom.

Cornelia had een succesvol modeatelier gehad in Rijswijk, maar ging er niet mee door na de verhuizing naar Amsterdam. Haar prioriteit lag bij haar drie jongste kinderen, en het was aan Willem om weer de kostwinner voor het gezin te worden. Gedurende de laatste drie jaar van gevangenschap had Willem voor boekhouder kunnen studeren, en had het diploma behaald. Via een familiecontact kreeg Willem een baan bij een Amerikaanse firma, Dorr-Oliver. Deze enorme firma had belangen in de verwerking van voedsel en chemicaliën, en de zuivering van stedelijk en industrieel afvalwater. De oud politie-inspecteur zou bij deze firma in dienst blijven tot aan zijn pensioen met 65 jaar, hoewel zijn verleden bijna zijn toekomst zou saboteren.

Kort nadat Willem bij de firma in dienst was gekomen vroeg een vrouwelijke werknemer gedurende de theetijd heel "onschuldig" de geboorteplaats en datum van haar collega's. Haar bedoelingen waren echter niet zo onschuldig. De gegevens van Willem pasten bij de informatie die ze ergens had opgediept, en ze maakte aan iedereen bekend dat hij na de oorlog was berecht en veroordeeld als collaborateur. De vrouw stond erop dat de verrader de firma zou verlaten, anders zou zij zelf weggaan. Willem werd een paar dagen naar huis gestuurd om de directie van de firma de tijd te geven tot een oplossing te komen. Het huishouden raakte geheel overstuurd bij de gedachte weer hun bron van inkomsten te verliezen, en ook omdat het verleden nog steeds bij zoveel mensen zo zwaar woog. Toen Willem naar zijn werk terugkeerde werd de vrouw die zoveel onrust had veroorzaakt ontslagen, en anderen, die niet met hem wilden samenwerken werd verzocht te vertrekken.

“Met al deze toestanden in het gezin, veroorzaakt door die vrouw op het werk die nu weg was, konden we weer ontspannen, en terugkeren naar ons gewone leven. Onze vader was zich er wel van bewust dat het moeilijk was voor ons kinderen om hem volledig te accepteren, nadat hij zolang was weggeweest. De ervaringen van mijn vader gedurende en ook na de oorlog werden zelden besproken waar wij bij waren.”

Cornelia had haar kinderen grootgebracht gedurende de meeste jaren van hun leven, en voor Willem was het moeilijk om opeens weer op te dagen in een positie van autoriteit. Om die reden bleef de moeder van de kinderen het heft in handen houden, en legde aan Willem uit waarom zij de opvoeding zou voortzetten. Willem was altijd al een rustige

man geweest, en dit afstand doen van verantwoordelijkheid bracht hem misschien ertoe zich verder terug te trekken. Als de kinderen ergens toestemming voor wilden hebben, vroegen ze dat aan hun moeder, die dan af en toe overleg pleegde met Willem. Als hij ooit zijn mening direct aan de kinderen gaf, kregen ze een gevoel van onbehagen, en keken ze hem niet echt aan.

Hoewel de grote liefde van Wilhelmina nog steeds lag op het gebied van creativiteit, vooral bij modeontwerpen en architectuur, was haar eerste baantje na de schoolopleiding op kantoor. Cornelia was jaren actief geweest in de mode, maar moedigde haar dochter niet aan in haar voetsporen te treden. Voor iemand die net van school kwam in Amsterdam in 1955 was het niet moeilijk om een baantje te vinden, zolang ze maar niet over haar verleden hoefde te praten.

Haar eerste baan was bij een verzekeringsmaatschappij, maar er zouden ook andere kantoorbanen komen zodra Wilhelmina de moed kon opbrengen haar ouderlijk huis te verlaten. Toen ze eenmaal 18 was geworden ondernam het jonge, verlegen meisje een hele moedige stap, en verliet niet alleen de veiligheid van haar familie, maar ook van haar land. Vanaf haar 16de jaar had ze altijd al wat van de wereld willen zien, en interesseerde zich voor andere talen, en nu had ze een manier gevonden om dat waar te maken.

4.

Een agentschap in Amsterdam adverteerde voor jonge vrouwen om zich bij hen te laten registreren voor au pair werk in Engeland en andere landen. Deze functie hield meestal in de zorg voor de kleinere kinderen in de familie, en hulp in de huishouding. Het was een ideale baan voor Wilhelmina, die erg veel zin had om haar vleugels uit te slaan en te ontsnappen aan haar verleden. Ze was opgegroeid met een jongere zus en broer, had tante Jeanne geholpen met haar baby dochtertjes, en hulp in het huishouden had niets vreemds voor haar. Het agentschap vond al spoedig een plaats voor haar bij een doktersfamilie in Wimbledon, 11 km buiten London.

In het gezin waren twee jongens en een meisje om te helpen verzorgen voor de dokter en zijn vrouw, en Wilhelmina had het druk met de drie kinderen en met helpen in de keuken. Ze zou 12 maanden doorbrengen bij deze familie die bleek heel prettig te zijn om voor te werken, en behalve een paar keer gevoelens van heimwee te hebben, was het een heerlijk jaar voor de bijna 19 jarige. Het was een leeftijd waarop knappe meisjes de aandacht begonnen te trekken van jonge mannen.

Wilhelmina was een hele knappe jonge vrouw geworden, en ondanks haar verlegenheid, of misschien juist daardoor, kwam ze geen aandacht tekort van bewonderende Engelse mannen. Speciaal een van hen, Michael, was zo verliefd dat hij Wilhelmina bezocht in Amsterdam toen haar jaar voorbij was, ontmoette haar ouders, en vroeg haar ten huwelijk. Dat zou het eerste zijn van vele aanzoeken, en de eerste van vele weigeringen. Michael keerde teleurgesteld terug naar Engeland.

Op de leeftijd van 19 jaar kon Wilhelmina nog niet beseffen waarom ze zich niet wilde binden in een lange relatie, maar het werd een regelmatig verschijnsel in haar leven, en het zou haar vele jaren kosten voordat ze de redenen zou ontdekken.

Na haar geslaagde ervaring met de Engelse familie vond de jonge vrouw een nieuwe positie als au-pair bij een Franse familie in Parijs. De Franse mannen namen meteen notitie van de jonge Nederlandse, en waren niet zo terughoudend en beleefd als de Engelsen. Wilhelmina was nog steeds naïef, niet erg wereldwijs, en nogal onvolwassen om met het chaotische, wereldse, na-oorlogse Parijs om te gaan. Haar gastfamilie was zich bewust van de aandacht die Wilhelmina trok, en voelde zich verantwoordelijk voor haar, maar had niet de tijd, en ook niet de wens als haar chaperonne op te treden. Na twee maanden schreven ze aan Cornelia en Willem dat ze dachten dat het beter zou zijn als hun dochter naar huis zou terugkeren. Haar volgende positie was bij een welgestelde familie in Stuttgart, die ook een oudere zoon had, Roland. Na haar tijd als au-pair bleef Wilhelmina in Duitsland en werkte als kasbediende bij de Duitse Bank. Roland was één van de redenen dat ze in Duitsland was gebleven. Hij was namelijk verliefd op haar geworden, maar maakte de fout haar ten huwelijk te vragen. Het jonge stel verloofde zich wel, maar zijn ouders waren daar alles behalve blij mee. Zij wilden dat hun zoon zou trouwen met een meisje uit een eveneens rijke familie, niet een arme Nederlandse.

Wilhelmina was niet echt geïnteresseerd in geld, en nog minder in trouwen, en dus verbrak zij de verloving en keerde terug naar Amsterdam.

De volgende stap naar onafhankelijkheid van haar familie kwam met een sollicitatie naar de baan van stewardess bij de KLM. Na een succesvol eerste interview wachtte ze vol spanning op bericht.. Dat kwam met de post, en was een afwijzing. Haar moeder was nieuwsgierig en belde de luchtvaartmaatschappij op om te vragen waarom haar dochter niet was aangenomen. De reden werd niet duidelijk opgegeven, maar Cornelia kon tussen de regels van het gesprek door opmaken dat het zonder twijfel te maken had met het verleden van Wilhelmina's vader, en zij dus als gevolg daarvan niet voor de baan in aanmerking kwam. Het was een geweldige teleurstelling voor de 21-jarige, maar misschien kwam het niet als een verrassing. Ze was zich echt wel bewust van het bevleete verleden van haar familie, hetgeen ze voortdurend met zich mee droeg als een schaduw die niet wilde verdwijnen.

Terug in de vertrouwde omgeving van haar eigen land begon Wilhelmina zich wat meer onder de mensen te bewegen. Ze nam danslessen, en droeg kleding die haar moeder uit de laatste modetijdschriften haalde. Het verleden kwam nooit ter sprake. Als ooit iemand bij Wilhelmina de oorlog ter sprake bracht, zou ze onmiddellijk van onderwerp veranderen, en ze werd expert in het vermijden van zulke discussies. Haar broers, Wim en Kees, volgden hoger onderwijs, en Kees werd arts. De twee zussen zouden toch trouwen, en dus hadden die geen hogere opleiding nodig volgens hun ouders, hoewel ze begonnen te twijfelen over Wilhelmina, hun oudste dochter. Er was zeker geen gebrek aan aandacht voor haar van de kant van het mannelijke geslacht. Er waren zoveel vriendjes dat er een koektrommeltje in de keuken stond met papiertjes met alle namen erop, waarvan er ook al veel een aanzoek hadden gedaan. Cornelia was best blij met de aandacht voor haar dochter, maar begreep niet waarom die geen zin had zich te binden. Iedere gedachte aan een vaste band met een man bezorgde Wilhelmina tastbaar pijn. Het was een loden gewicht in haar maag, een voelbare sensatie die bij haar opkwam bij ieder aanzoek, begeleid door angst.

Het was een emotionele angst die niet afgeschud kon worden. Met ieder huwelijksaanzoek kwam paniek, en een veelvoud van uitvluchten waarom ze niet kon trouwen. En het ergste van alles was dat ze er geen idee van had waar die gevoelens vandaan kwamen. Vele jaren later stelde haar broer Wim de mogelijkheid voor dat haar irrationele angst voor een vaste verbintenis zou kunnen voortkomen uit haar vader's korte bezoeken thuis toen ze nog een klein kind was. Het enige dat Wilhelmina zich kon herinneren van die bezoeken van haar vader was dat iedere keer dat hij kwam, hij ook heel snel weer weg ging, en haar moeder in tranen achter liet. Dat was niet een erg goed voorbeeld voor een jong meisje.

Het was niet altijd Wilhelmina's keuze een eind te maken aan een relatie. Ze had een tijd lang een serieuze vriendschap met een jonge man wiens ouders uit Indonesië kwamen, wat eens een Nederlandse kolonie was geweest. Iedere Zondag gingen Wilhelmina en Wouter op bezoek bij zijn ouders en hadden samen een glaasje port, en bleven ook vaak eten. Het was een prettige relatie, maar op een middag, net nadat Wilhelmina in de keuken had geholpen bij de voorbereiding van het avondeten en terugliep naar de huiskamer waar Wouter zat te praten met zijn vader, kwam een plotselinge crisis: Wouter's vader was een imposante man, en in een onbeheerste uitbarsting van woede joeg hij Wilhelmina het huis uit, gooide haar haar mantel en tas achterna en schreeuwde:

“Hoe durf je hier te komen? Waag het niet ooit nog een voet in dit huis te zetten!” Ze was geschokt en totaal verbouwereerd en liep in een waas terug naar de tram. Later kwam ze erachter dat Wouter zijn vader had verteld over de achtergrond van haar familie en de gebeurtenissen in en na de oorlog. Daar had hij kennelijk weinig begrip voor.

Soms, als Wilhelmina zich erg moedig voelde, vertelde ze aan een vriend over het verleden van haar familie, maar dat leidde vaak tot problemen, misschien niet zozeer met hem dan wel met zijn ouders. De tijd verstreek terwijl Wilhelmina haar twintiger jaren doorleefde, en Cornelia en Willem begonnen zich zorgen te maken. Zelfs Willem, een gereserveerde en rustige man, gaf aan dat hij vermoedens had dat zijn dochter misschien wel eens lesbisch zou kunnen zijn. Ze waren zelfs zo bezorgd om haar emotionele welzijn dat een afspraak werd geregeld met een psycholoog. Wilhelmina zag daar de noodzaak niet van in, en na een paar bezoeken zonder veel succes was ze niet van mening veranderd. De volgende stap was een afspraak met een psychiater in een poging de barrières te doorbreken die Wilhelmina om zich heen had opgetrokken. In de eerste ontmoetingen sprak ze zonder enige emotie over haar jaren gedurende de oorlog, en zag de hele psychiatrische behandeling als kletsen, kletsen en verder niets.

De emotionele angst voor een duurzame verbintenis was voortdurend aanwezig, en eindeloos praten zou daar geen verandering in aanbrengen. Maar na ongeveer twee jaar behandeling had de behandelende psychiater opeens schoon genoeg van de ongeëmotioneerde verhalen van Wilhelmina, en sloeg met zijn vuist op tafel. De telefoon en een paar boeken vielen erdoor op de grond, Wilhelmina schrok en barstte in tranen uit, en hij riep: “Ziezo, en nu vertel je me het hele verhaal nog eens, maar niet in de derde persoon, alsof het je niets aangaat, maar zoals het jouzelf is overkomen.” Deze plotselinge uitbarsting bracht alles eindelijk naar de oppervlakte en Wilhelmina vertelde snikkend het verhaal van haar vader. Een goede doorbraak was de psychiater gelukt, en gedurende de volgende paar maanden vond de behandeling verder eens per week plaats. Wilhelmina gaf toe dat de angst voor het verstrikt raken in een huwelijk vol stress, zoals bij haar moeder, en dan moeten meemaken wat met haar moeder was gebeurd, haar belette een verbintenis met een man aan te gaan. Ze realiseerde zich ook, in haar onderbewustzijn, dat ze de controle wilde hebben over het weigeren van een man, zelfs als ze dat eigenlijk niet wilde.

Veel later in haar leven zou Wilhelmina zich realiseren dat dit vooral te wijten was aan haar ervaring met twee mannen. Allereerst haar grootvader, die haar verweten had valse uitspraken te doen, met als gevolg de afkeer van haar tante en grootmoeder omdat die haar beschuldiging niet wilden geloven. En ten tweede haar vader die zijn gezin al heel vroeg verlaten had, en daarmee heel veel verdriet en pijn had veroorzaakt, iets dat Wilhelmina hem niet kon aanrekenen vanwege de oorlog. Maar begrijpen waarom had weinig effect op de emotionele pijn en angst die over bleven.

Wilhelmina verhuisde naar Delft in de jaren 60 en begon aan een baan bij de Technische Universiteit (TH), als secretaresse bij Professor de Jong, docent in fijn-mechanische techniek. Dat was een bijzonder vriendelijke en beschaafde man, en hij was een van de weinigen die het verhaal van haar familie kende, begreep en accepteerde. Wilhelmina had haar eigen appartement en auto, en ging af en toe op bezoek bij haar familie in Amsterdam. In die tijd had ze een andere langdurige relatie met een man die Jan heette. Maar opnieuw, als een meer vaste verbintenis overwogen werd, met het uitkijken naar een woning om te gaan samenwonen, werd ze doodsbang met een angst die niet uit te

leggen was. Haar moeder zei: “Ik begrijp je niet, wat is er mis met hem?” Maar ze verbrak zonder opgave van reden de relatie, en kon zelf niet verklaren waarom.

“Een van de grootste problemen in mijn leven kwam op wanneer ik moest luisteren naar de oorlogsbelevissen van andere mensen. Ze vertelden mij hoe ze hadden geleden en hoe afschuwelijk het allemaal was geweest. Mijn reactie was dan een onnozel en sympathiek blijk van begrip. Ik probeerde dan rustig en onopvallend het gesprek in een andere richting te sturen, terwijl ik me geïrriteerd en onbehaaglijk voelde. En ik dan? Mag ik dan nooit eens mezelf zijn en uiting geven aan mijn eigen emoties? Dit proces van alles altijd maar naar binnen oppotten was intens en de spanningen liepen op. Ik moest de conversatie beëindigen en na vele jaren was ik daar een meester in. Maar soms was het onbeleefd om me aan een conversatie te onttrekken. Er was een huisfeestje waar ze over de oorlog begonnen, en ik werd aangevallen omdat ik niet aan het gesprek deelnam. Ik was ongemanierd en gedroeg me slecht. Ik voelde de pijn zo intens dat ik niet wist wat ik doen moest. Dus zat ik daar maar met een domme glimlach op mijn gezicht.”

Helaas gebeurde het vaak genoeg dat Wilhelmina moest vermijden om iets over haar vader te zeggen. Ze vond het nodig, en was zo gevoelig dat als mensen onaardig waren, ze overstuur raakte, begon te huilen, en weet hun instelling aan het feit dat haar vader gedurende de tweede wereldoorlog een collaborateur was geweest. Deze overgevoeligheid zou haar een levenlang begeleiden, en ze was niet de enige die daaronder leed. Duizenden Nederlandse kinderen hadden “foute” ouders, en het voortschrijden van de tijd maakte de herinneringen nauwelijks minder schrijnend. Een van de “aanbidders” van Wilhelmina was een jonge man die Klaus heette, maar ook hij werd afgewezen. Hij trouwde later met iemand anders, en nodigde Wilhelmina uit voor de bruiloftsreceptie. Maar ze moest beloven niets te laten merken over zijn “foute” ouders.

Hoewel Willem eigenlijk een vreemdeling was voor zijn eigen dochter, en al zijn kinderen, had Wilhelmina wel een paar leuke herinneringen aan hem. Zo weet ze nog dat het een hele serieuze man was, recht door zee, met twee linker handen, maar een uitzonderlijk goed stel hersens - in grote tegenstelling tot haar moeder die vol vrolijkheid was, en zeer creatief. Er was een keer dat Wilhelmina's ouders kaartjes hadden voor de schouwburg, maar haar moeder voelde zich niet goed op die avond, en hun tienerdochter nam haar plaats in. Vader en dochter samen uitgaan op een avond was vroeger ondenkbaar geweest, maar deze keer, met mooie kleren aan, zaten ze naast elkaar, nerveus in de donkere zaal van het theater.

“Tijdens de pauze was het gebruikelijk een kopje koffie te gaan drinken in de lobby. Melk kwam apart, in een klein kannetje en ik zei tegen mijn vader dat hij het in de koffie moest doen om wat meer vrijheid van handelen te hebben. Dat deed hij ook en deed het hele kannetje in zijn kop koffie!! Ik kon mijn ogen niet geloven, en zei “Nee, alleen de melk, niet het kannetje!” Mijn vader keek verbaasd en zei dat hij had gedaan wat ik had voorgesteld. Was hij gewend aan het opvolgen van bevelen, of was hij alleen maar verstrooid? Het was wel heel typisch voor mijn vader; hij deed zulke dingen heel natuurlijk en zeker niet met opzet. Ik herinner me een avond

dat we met z'n allen zaten te eten, en mijn vader hutselde alles op zijn bord door elkaar, zoals hij dat graag deed. En opeen zei hij tegen z'n vrouw: " Oh kijk eens Cor, ik heb mijn stropdas door het eten geroerd". Wij kinderen lachten uitbundig en dachten dat hij vast en zeker de enige persoon ter wereld was die zoiets kon doen."

Toch zouden vader en dochter vreemdelingen voor elkaar blijven tot zijn dood in 1982, hoewel Wilhelmina trots op haar vader zou worden, en voor hem zou zorgen, al kon ze dat emotioneel niet tonen. Zij zou nooit zijn vroegere motivatie begrijpen, en de oorlogsjaren werden nooit besproken.

Wilhelmina met haar ouders.

Het was een heel gevoelig onderwerp en alles wat Wilhelmina er echt van begreep was dat hij zijn eed aan de koningin had gebroken, en dus een schuldig man was. Hij zou zijn hele leven onder die schuld lijden, evenals zijn kinderen.

Wilhelmina vond haar werk bij de TH erg prettig, tot op een dag een kopje koffie in de kantine haar leven voor altijd zou veranderen. Met haar collega's om een tafel gezeten kwam het onderwerp "mannen" ter sprake, en hoe je de goede moest zoeken. Een van de

secretaresse vertelde dat ze een nieuwe methode ontdekt had die beloofde de perfecte partner te ontdekken, en ze besloten er allemaal aan mee te doen.

In 1965 hadden twee studenten aan de Harvard Universiteit de eerste manier bedacht om per computer een geschikte partner te vinden. Aan geïnteresseerde deelnemers werd verzocht een vragenlijst in te vullen, en die op te sturen naar “Operation Match”, vergezeld van een kleine financiële bijdrage. De 40 vragen en antwoorden werden op ponskaarten overgedragen en verwerkt door een grote IBM7090 computer. Deze computer kostte bij zijn ontwikkeling in 1960 ruim 2.9 miljoen dollar, maar kon ook gehuurd worden voor 63.000 dollar per maand.

Tijdens het eind van de zestiger jaren besloot een van de Amsterdamse universiteiten deel te nemen aan deze revolutionaire technologie, en ging op zoek naar haar eigen deelnemers. Het vrijgezelle stel secretaresses deelden tijdens de koffie formulieren uit en vulden ze, al giechelend, in. Niemand, ook Wilhelmina niet, nam dit ernstig op, en allemaal vulden ze in dat de ideale man groot, knap en rijk moest zijn. Hoewel haar dertigste verjaardag al voorbij was, was Wilhelmina nog niet aan een huwelijk toe, en had er ook geen haast mee. Ze deed het formulier op de post en vergat de hele zaak. Een paar maanden later kreeg ze een bericht met drie namen van mannen, die volgens de computer geschikte partners voor haar waren. Twee in Nederland en één, tot haar verassing, van een man in Australië, die twee jaar ouder was dan zij. Wilhelmina had genoeg vrienden in haar eigen land, en geen interesse in plaatselijke contacten. Het idee dat Ted ver weg zat in Australië en haar toch niet lastig kon vallen deed haar uit nieuwsgierigheid een klein briefje schrijven, waarop ze antwoord kreeg. Het stel schreef niet vaak, en wisselde maar een enkele foto. Maar op een dag schreef Ted dat hij van plan was naar Holland te komen, tegen eind 1970. In Australië was een eind gekomen aan het hooggespannen zoeken naar nikkelerts, zijn werkgever moest het personeel ontslaan, en dus was het een goede gelegenheid om zijn moeder weer eens op te zoeken.

En hij zou Wilhelmina wel willen ontmoeten. Daar had ze geen bezwaar tegen. Ted had al twee jaar in Australië gewerkt als exploratie geophysicus, op zoek naar ertsen zoals nikkel, koper, lood en zink. Het was een interessante bezigheid, en er was veel reizen mee gemoeid, maar het was niet het beroep van zijn eerste keuze. Bovendien was er heel weinig gelegenheid om ongehuwde jonge vrouwen te ontmoeten.

Zelfs als kleine jongen was Ted al gefascineerd door vliegtuigen, en tijdens de oorlog stond hij al vaak op het dak van het schuurtje in de tuin om naar de overvliegende vliegtuigen te kijken, terwijl de rest van het gezin beschutting zocht in de kelder van hun huis. Ted en zijn familie woonden in Enschede, slechts vijf km van de Duitse grens, en minder dan 10 km van vliegveld Twenthe, dus was er veel te zien in de lucht. Zijn vader was technisch directeur van een textiel fabriek, maar gedurende de oorlog moest hij regelmatig onderduiken als er weer een razzia was, om te vermijden dat hij werd opgepakt en naar Duitsland gestuurd als dwangarbeider in de Duitse wapenindustrie. De moeder van Ted was geboren Duitse, en had vaak de taak om voedsel proberen te vinden bij de omliggende boeren, in ruil voor textiel, gekocht in de fabriek van haar man. Dat deed ze dan, op de fiets, onder moeilijke omstandigheden. Soms moest ze zich verstoppen voor Duitse patrouilles, en kwam dan wel eens in een met sneeuw gevulde sloot terecht.

Op de leeftijd van 17 jaar solliciteerde Ted naar een plaats op de Rijks Luchtvaart School. Hij slaagde met vlag en wimpel voor de lichamelijke keuring, maar helaas, verder kwam

hij niet, en zijn wereld stortte ineen. Dit was iets waar hij nooit in de verste verte rekening mee had gehouden. Zijn hele leven was gericht op het piloot worden, en deze weg was opeens gesloten. Dat er in dat jaar maar zes van de tweehonderd aanvragers werden aangenomen was niet bepaald een troost.

Ted had een gave voor talen, maar dat werd helemaal over het hoofd gezien. De aanbeveling die uit een paar testprocedures tevoorschijn kwam was een studie in wis- en natuurkunde. Ted vond er weinig plezier in, maar op een praktijkavond in sterrekunde ontmoette hij een vroegere schoolcollega, die een blauwe maandag geologie gedaan had, en daarmee was opgehouden omdat volgens hem “het een stel hele rare vogels waren die al tijdens hun studie de hele wereld over reisden”. Daar had Ted nou precies wel oren naar, en hij stapte over naar die studie. De praktische kant was fijn, maar de theorie gaf hem wel flinke moeilijkheden. Maar na het succesvolle afstuderen werkte hij om te beginnen in Holland, maar vrij snel ook in Duitsland, en daarna de Solomon Eilanden. Na zijn terugkeer in Nederland bezocht hij de weduwe van een vriend, die vond dat hij echt eens naar een vrouw moest uitkijken, en hem “Operation Match” aanbeval. Dat deed hij, maar moest al snel naar Australië, om aan zijn volgende baan te beginnen.

Ted kreeg in de tijd daaropvolgend, via “Operation Match”, naam en adres van verschillende jonge vrouwen, allemaal in Nederland en moest uitleggen dat hij in Australië werkte. Een ervan was heel erg enthousiast omdat ze haar droom-partner op deze manier had leren kennen. Zij vertelde Ted dat ze hem opnieuw geplaatst had in een trekking van “Operation Match”, en zelfs de bijdrage betaald had. Hij bedankte haar en zei dat hij het zeer op prijs gesteld had.

Opnieuw ontving hij een aantal berichten van vrijgezelle jonge dames die op zoek waren naar grote, knappe en welgestelde partners, en bij die resultaten kwam Wilhelmina tevoorschijn. Tegen het einde van 1970 besloot Ted naar Nederland terug te keren, en hij stuurde ook aan Wilhelmina een briefkaart met het verzoek of het OK was om haar op te zoeken. Hij had ook een aantal van de andere contacten beloofd te bezoeken, en deed dat ook, maar die waren niet op verdere afspraken uitgelopen.

Hij logeerde in die tijd bij zijn favoriete broer en schoonzus dicht bij den Haag, en bekende dat hij eigenlijk “schoon genoeg” had van die beleefdheids bezoeken die toch niets bereikten. Maar vooral Ineke, zijn schoonzus, overtuigde hem dat “beloofd is beloofd”, en hij best nog een laatste bezoek kon maken. Tenslotte was dat in Delft, vlak in de buurt. En dat was het moment waarvoor Ted zijn leven lang zijn schoonzus dankbaar zou blijven.

Ted belde Wilhelmina op, en vertelde dat hij in den Haag was, vroeg of het mogelijk was een geschikte tijd te vinden om elkaar te ontmoeten. Ze spraken af voor een kopje koffie op een avond bij haar thuis. Toen hij aanbelde bij haar flat in Delft, had het hevig geregend, en toen ze de deur opende stond daar iemand die meer op een verzopen kat leek. Hij leek ook klein, want ze stond op een wat hoge drempel. Hij zag er een beetje zielig uit, met zijn natte haar en snor, en ze was niet bepaald onder de indruk, maar liet hem toch maar binnen komen om op te drogen. Onder het praten bij de koffie, en nog meer praten, begon Ted op te drogen, en ging er steeds meer presentabel uitzien, en een vonkje sprong over. Maar Ted werd niet aangemoedigd. In een stijl, typisch voor Wilhelmina, antwoordde zij op zijn vraag of hij haar nog eens mocht opzoeken: “Als mijn haar lang is!”

Ted was misschien goed in talen, maar met deze uitspraak had hij grote moeite. Hij raadpleegde zijn schoonzusje, en diens man en kinderen, maar geen van allen had een goede verklaring. Intussen zat de ondeugende Wilhelmina bij de telefoon en vroeg zich af waarom die grote, knappe man haar niet belde. Tenslotte, na drie weken, kwam dat telefoontje van Ted, en op zijn vraag of haar haar lang was kwam het antwoord “Ja”. Toen Ted de tweede keer aanbelde deed ze open, en had inderdaad lang haar....maar dat was een pruik!! Misschien was het wel op dat moment dat hij wist dat deze jonge vrouw anders was dan alle anderen die hij ontmoet had. Hij had ook de lieve Teddybeer bij zich, die naast de Teddybeer mocht zitten die hij op de bank bij Wilhelmina had gezien. Die twee beren zitten nog steeds samen, na bijna 50 jaar, als symbool van duurzame liefde en toewijding.

Hun eerste uitje ging naar een jazzclub in den Haag, en niet lang daarna brachten ze samen een bezoek aan London, bezochten vrienden in Zuid Nederland, en gingen ook naar Brussel, waar Ted haar ten huwelijk vroeg, in Februari 1971. Alweer een aanzoek, een van velen, maar Ted was niet zoals de anderen. Hij vertelde Wilhelmina over zijn moeder, en over gelukkige kinderjaren. Hij was intelligent, eerlijk, en te vertrouwen, en Wilhelmina vond hem lief. Ze vertelde hem over het verleden van haar vader, maar dat maakte voor hem geen enkel verschil. “Ik trouw met jou, en niet met je vader,” zei hij tegen haar. Cornelia was dolblij, en ook Willem was gelukkig dat zijn oudste dochter toch niet lesbisch bleek te zijn. Eindelijk, op de leeftijd van 33 jaar, had Wilhelmina de man gevonden waar ze zich helemaal bij op haar gemak voelde.

Het huwelijk vond plaats in Juni 1971, in Wassenaar, in het speciale gemeentehuis voor trouwerijen, “De Paauw”, een statige, grote Villa in een prachtig park met een mooie vijver. Familie en vrienden van beide kanten waren blij en opgelucht dat het elegante tweetal elkaar eindelijk in het huwelijk hadden gevonden.

Ted en Wilhelmina op hun huwelijksdag.

De bruid zag er stralend uit, prachtig haar, zeer stijlvol gekleed, en voor de toeschouwers zag ze er helemaal uit zoals een bruid op haar huwelijksdag er uit moest zien. Maar Wilhelmina speelde een rol. Van binnen zat een zware knoop in haar maag, bij elkaar gehouden door angst en bezorgdheid. Het was het gevoel dat haar iedere keer overkwam als een man met het idee van trouwen voor de dag kwam, en op deze dag vond zo'n permanente verbintenis in werkelijkheid plaats. Ted was nog steeds een man waar Wilhelmina aan beloofd had de rest van haar leven mee door te brengen, en ze vond het absoluut angstaanjagend.

De huwelijksreis ging naar Jersey, een van de Kanaal eilanden voor de kust van Bretagne. Achteraf gezien was het niet zo'n goede keuze, want hun hotel was ouderwets en saai, maar ze hadden dit eiland ook gekozen vanwege de gemengde cultuur van Frans en Engels. Bovendien had Ted op het schip van Australië naar Engeland een vriendelijke jonge man ontmoet die op Jersey woonde. Michael had aangeboden gids te zijn als Ted ooit eens naar Jersey zou komen, en dus ging het nieuwe echtpaar op zijn uitnodiging in. Hij liet hun het eiland zien, er was heel weinig te beleven, maar het werd wel het begin van een huwelijk dat een heel mensenleven stand zou houden.

Ted ging bij Wilhelmina in haar flat in Delft wonen, en had al spoedig een aanbod van de grote Franse firma CGG, een van de grootste geofysische firma's ter wereld. Maar ter gelijker tijd begon Wilhelmina hoe langer hoe meer buikpijn te krijgen, zo erg dat Ted haar ijlings naar het ziekenhuis moest brengen, waar een acute eileider zwangerschap werd geconstateerd. Onmiddellijk per brancard naar de operatiezaal, waar de chirurg later

vertelde dat het een kwestie van minuten was geweest: de bloeding was nog net niet zo erg dat hij kon ingrijpen. Een heel klein beetje later en het was te laat geweest, en ze was hoogstwaarschijnlijk doodgebloed!

Onder deze omstandigheden, met Wilhelmina langzaam in herstel, kon Ted het aanbod van CGG niet aannemen. Dus moest het jonge paar niet alleen een mislukte zwangerschap verwerken, maar nu zaten ze ook allebei zonder baan. Gelukkig hoorde GBS, een vroegere werkgever in Duitsland dat Ted beschikbaar was, en nam hem graag terug in dienst, terwijl Wilhelmina in Delft langzaam herstelde. Maar dat betekende wel dat het opeens tijdelijk een week-end huwelijk was geworden.

5.

Ted bleef intussen geregistreerd bij de Nederlandse tak van Internationale Ontwikkelingshulp van de Verenigde Naties. En daar kwam een aanbod voor een functie bij een FAO (Food and Agricultural Organisation) project in Algerije. Na overleg besloot het jonge paar dit aanbod aan te nemen. Het klonk als een interessant avontuur, en dat zochten ze allebei in hun leven. Eerst naar Rome, naar het hoofdkwartier van de FAO, in december 1971 voor projectinstructies. Het was voor Wilhelmina de eerste keer in deze schitterende stad, en ze wilde zoveel mogelijk zien en genieten van de gelegenheid, terwijl Ted druk was met vergaderen op kantoor. Maar al spoedig werd ze gezien door een knappe Italiaan, die aanbod haar gids te zijn. Voor Wilhelmina was de attentie van mannen niets nieuws, maar ze vertelde meteen dat ze pas getrouwd was. Voor Ceasare geen bezwaar, hij wilde pronken met zijn stad, die vlak voor de Kerst er heel speciaal mooi uitzag. Rome, kort voor Kerstmis, is 's avonds een sprookje. De verlichting is schitterend, in de lucht is de geur van kastanjes die bij kleine stalletjes op een open vuurtje geroosterd worden, en de herders komen uit de omringende heuvels en spelen op hun doedelzak. De vriendelijke gids was een perfecte gentleman en bracht Wilhelmina keurig terug naar het FAO hoofdkantoor, na een interessante dag vol rijke indrukken. De mannen in Algerije zouden later blijken een heel andere houding te hebben ten opzichte van buitenlandse vrouwen.

Dit grootste land in Afrika was 132 jaar een Franse kolonie geweest, voordat het in 1962 de onafhankelijkheid wist te verwerven, slechts negen jaar voor de aankomst van Ted en Wilhelmina. De moslim bevolking was steeds minder tevreden geworden met hun gebrek aan politieke en economische zeggenschap, maar de prijs om de Fransen eruit te zetten was hoog geweest.

Ted en Wilhelmina ontdekten, tot hun teleurstelling, dat ze op Kerstavond naar Algiers moesten vliegen. Ze waren in een hotel geboekt, dicht bij het kantoor van het project "Hodna" in Algiers zelf. De volgende dag, Kerstmis, was een gewone werkdag, en Ted ging naar kantoor om zijn aanstaande baas en zijn toekomstige collega's te ontmoeten. De projectleider was een Bulgaar, maar de afdeling van Ted had een man uit Turkije als hoofd, een moslim. Hij was echter goed genoeg om Ted de Kerstmiddag vrij te geven. Er was natuurlijk niet veel van een Kerststemming te merken in dit orthodoxe moslim land, maar er waren andere Nederlandse echtparen aan het project verbonden, en bij één ervan werd het tweetal uitgenodigd voor de rest van de Kerstdag, samen met hun twee kinderen. Met deze familie zijn ze tot vandaag bevriend gebleven.

Project Hodna van de FAO had het administratieve hoofdkantoor in de hoofdstad Algiers, maar het veldwerk werd verricht vanuit M'Sila, een klein plaatsje aan de rand van de Hodna, een groot zoutmeer, circa 250 km ten zuiden van Algiers. Het droge, half woestijnachtige klimaat in dit gebied heeft ruwe, hete en droge zomers, koude winters, en zeer onregelmatige regenval. De grond is arm, veeteelt is beperkt tot schapen en geiten, en natuurlijk kamelen, en nauwelijks landbouw vanwege gebrek aan bruikbaar water,

omdat het meeste grondwater erg zout is. Drinkwater voor de bewoners van M'Sila werd gehaald bij een grote waterleiding, enige kilometers buiten het plaatsje, die aangelegd was voor een oliemaatschappij.

Ted ontdekte al spoedig dat de FAO een grove fout had gemaakt bij zijn contract: ze hadden een hydro-geoloog verwacht, niet een geofysicus. Maar hij was nu eenmaal aangenomen, van hydro-geologie wist hij zo goed als niets, en moest alles ter plaatse leren. Gelukkig had hij veel steun van zijn collega's bij het leren zoeken naar water, en niet naar erts.

Gedurende de eerste twee weken in Algiers wachtten Ted en Wilhelmina op de aankomst in de haven van hun nieuwe auto, een Renault 12. Misschien was er nog een restje ergernis in het land tegenover alles wat Frans was, in ieder geval was hun auto niet uitgeladen, en op weg terug naar Marseille. Een paar weken later werd de auto wel ontscheept, maar de benzinedop ontbrak. Toen die eindelijk ook kwam, konden Ted en Wilhelmina eindelijk weggrijden, maar ontdekten al heel spoedig dat er geen benzine meer in de tank zat. Ze moesten vrienden bellen om hulp, en die kwamen gelukkig gauw met een kleine jerrycan met benzine, zodat ze tenminste terug naar hun pension bij Mme. Grech konden komen.

Na enige tijd zoeken hadden ze een eigen appartement gevonden, en verhuisden met een paar koffers. Diezelfde nacht besloot iemand de neus van de splinternieuwe auto stevig van krassen te voorzien. Welkom in Algiers!

De onderkomens in het nogal primitieve plaatsje M'Sila voor de internationale staf was in de "Chambres de Passage", geregeld en betaald door de Algerijnse regering. Maar voor Ted en Wilhelmina was geen plaats meer beschikbaar, dus waren ze genoodzaakt zelf wat te zoeken, en dat werd een klein huis pal tegenover, eigendom van de kleine kruidenier die ernaast woonde. De keuken was typisch knalrood, zoals plaatselijk gebruikelijk, en achter het huis was een kleine, ommuurde binnenplaats, met wat zielige plantjes in het midden. In haar vrije tijd, waarvan Wilhelmina een heleboel zou blijken te hebben, verfde Wilhelmina het hele huis van binnen wit, ook de keuken, en de slaapkamer een prettig zacht groen. Toen de eigenaar later de witte keuken zag was hij niet zo blij, want keukens moeten rood zijn (misschien vanwege de bloedspatten bij het slachten van schapen).

De specialisten van het FAO Project Hodna waren Frans, Pools, Bulgaars, Turks en vier Nederlandse families. Ted was de hele dag weg, en zijn vrouw werd vrijwel een gevangene in eigen huis. De plaatselijke vrouwen waren van kop tot teen gehuld in hun traditionele kleding. De volwassenen waren altijd correct, maar als kinderen haar zagen terwijl ze alleen was, een blonde vrouw zonder sluier, moesten ze haar aanraken om te zien of ze wel echt was, of als ze dat niet durfden, gingen ze met stenen gooien naar deze vreemde, misschien wel gevaarlijke, verschijning. Zelfs als ze alleen zat in haar eigen kleine binnenplaats, klommen opgeschoten jongens op daken in de buurt om naar haar te kijken. Dat wist ze niet, maar werd gewaarschuwd door vrienden uit het hogere gebouw aan de overkant. Als Ted thuis was, gebeurde dat natuurlijk niet. Gedurende de 14 maanden duur van het project voelde Wilhelmina zich meer en meer eenzaam en gedeprimeerd. Ze studeerde Frans, leerde koken met de weinige ingrediënten die beschikbaar waren, en begon uit verveling zelfs de bijbel te lezen, maar dat duurde niet lang.

Als Wilhelmina de deur uit ging om inkopen te doen kleepte zij zich zo onopvallend mogelijk, maar “leende” vaak ook een paar kinderen van een bevriende Nederlandse familie, want dan werd ze tenminste met rust gelaten. De winkeltjes waren vaak gevestigd in garages, of kleine marktjes met meestal niet veel meer dan eieren en tomaten, vooral tijdens de Ramadan. Soms was er lever, verborgen onder een dichte wolk van vliegen, maar daaraan was ze gauw gewend, en het leidde nooit tot voedselvergiftiging. Buiten de tijd van Ramadan was er iets heel merkwaardigs: de heerlijkste “biefstuk van de haas”, en nog spotgoedkoop ook. De inwoners zelf aten liever “wit vlees”, nl. vet van schapen.

Af en toe bood zich de gelegenheid aan voor Wilhelmina om Ted te begeleiden op een meerdaagse veldtocht, zoals naar de bergen aan de zuidkant van de “Chott el Hodna”, samen met een geoloog uit Frankrijk. Meestal bleef ze dan in de auto zitten, bij de chauffeur van het project, maar op een keer zag ze de tenten van een nomaden kamp, en ging op onderzoek uit. Met het oog op scorpioenen en slangen liep ze voorzichtig richting tentenkamp, maar hoorde hevig toeteren van haar auto vandaan, en de chauffeur was driftig bezig deze naïeve, blanke vrouw terug te wenken, voordat ze in de handen zou vallen van de woestijn nomaden. Terug bij de auto werd haar duidelijk gemaakt dat als ze nog iets dichterbij dat kamp was gekomen, de kans groot was geweest dat de mannen haar hadden opgepakt, en we haar nooit meer terug hadden gezien.

Een keer per maand ging Ted terug naar het hoofdkantoor van het project in Algiers. Dat was een goede gelegenheid voor Wilhelmina gebruik te maken van alles wat een grote stad te bieden had. Ze logeerden dan in het pension van Mme. Grech, waar tot 12 Europeanen te gast waren, en genoten van gezamenlijke maaltijden. Op een dag werd Ted ziek, en ging Wilhelmina alleen op zoek naar een apotheek. Het duurde niet lang voordat ze omringd was door een groepje jonge mannen, en ze moest steeds sneller lopen om te proberen van ze af te komen. Toen ze weer terug was en het gebeuren vertelde aan Mme. Grech, gaf deze haar de raad om te zeggen: “Pas op, mijn man is Arabier”, en dat lukte, de kerels lieten haar meteen met rust!

In 1972, nog steeds in Algerije, Wilhelmina, nu 34 jaar oud, leed opnieuw onder een ondraaglijke pijn die leidde tot opnieuw een miskraam. Ze vond gelukkig een uitstekende gynaecoloog, maar begon ook last te krijgen van zware hoofdpijn, en een opticien stelde vast dat ze een bril nodig had, die in Algerije niet verkrijgbaar was. Een bezoek aan Zwitserland werd geregeld, want daar had zij in Zürich een goede vriendin, gescheiden moeder van twee kinderen, die kon helpen met het vinden van een goede opticien, en ook kon zorgen voor een goede medische controle na de miskraam.

Dus Ted bleef achter om goed drinkwater te zoeken terwijl Wilhelmina genoot van het verblijf in een verfijnde Europese stad. Haar vriendin met haar twee kinderen besloten met haar terug te reizen naar Algerije voor een korte vakantie samen. Het culturele verschil tussen de twee landen was enorm, en de gescheiden jonge vrouw scheen zo te genieten van de ongelimiteerde aandacht van de Algerijnse mannen dat Wilhelmina haar moest waarschuwen niet teveel te flirten want er konden anders weleens nare dingen gebeuren.

De drie volwassenen en twee kinderen hadden tijd voor een korte rondreis door het gebied ten noorden van de echte Sahara, en verlieten Algiers voor een eerste 400 km etappe naar Laghouat, een oase stadje uit de elfde eeuw. Daarna kwam het ommuurde Ghardaia aan de beurt, met z'n schitterende pastelkleurige huizen. Vlak in de buurt lag

het heilige plaatsje Beni Isguen, waar niet gefotografeerd mocht worden en geen vreemdeling mocht blijven na zon's ondergang. De volgende plaats was Ouargla met een enorme keuze aan zandrozen of woestijnrozen, vreemde vormen van kleine zandkastelen, door gips bijeen gehouden. Daarna Touggourt, beroemd om zijn dadelpalmen, Biskra, "poort naar de Sahara", met z'n grote tapijten markt, en weer terug naar M'Sila. Ze logeerden onderweg in hotels, en moesten vaak hun handen wassen met een bediende erbij die erop toekeek dat ze geen water verkwisten, en de kraan uitzetten tussen wassen en spoelen.

Na de 14 maanden werk voor de FAO in Algerije was het contract van Ted ten einde, en werd het tijd om naar Nederland terug te keren. Het organiseren van de verhuizing en het vertrek was niet eenvoudig want de Algerijnse bureaucratie was ingewikkeld en traag. Toen de tijd aanbrak om M'Sila te verlaten pakten Ted en Wilhelmina hun overblijvende bagage in hun vertrouwde Renault, op weg naar Algiers. Ted had bij het inpakken van de verhuiskisten zijn rug bezeerd, dus Wilhelmina reed, terwijl Ted languit op een strijkplank lag die ze aan vrienden beloofd hadden. Dat was geen probleem, tot ze benzine nodig hadden onderweg, en stopten bij een kleine garage met pomp. Daar zagen een stel mannen het vreemde beeld van een vrouw alleen achter het stuur. Dat was genoeg om op de auto af te komen als een stel haaien dat bloed geroken had. Ted merkte de onrust van zijn vrouw en kwam overeind uit zijn liggende positie, alsof hij uit de dood opstond, waarop de mannen haastig weer verdwenen. De FAO verwachtte Ted op het hoofdkantoor in Rome, om alle administratie af te wikkelen, maar omdat het tweetal hun auto niet wilden achterlaten besloot het via Marokko, Spanje en Frankrijk naar Rome terug te reizen. Ze kwamen bij de Marokkaanse grens aan, en hadden nog heel wat Algerijnse Dinars op zak, die in het buitenland niets waard waren.

Dus overwogen ze nog een nacht in Algerije te blijven, maar één blik op de norse Algerijnse grenswachter, met z'n kant-en-klare machinepistool, deed hun besluiten door te rijden uit dit patriarchische land, met een kreet van "Als de so..mieter wegwezen!" Even verderop lag het plaatsje Oujda, beroemd voor zijn Grote Moskee uit de 13de eeuw, en de souks met sierraden en traditionele kleding, maar voor ons tweetal was de grootste aantrekkingskracht het voedsel:

"We vonden een prettig schoon, klein hotel, waar we konden bijkomen van de stress van het vertrek uit Algerije. Het ontbijt bestond uit koffie en croissants... wat een genoegen! We besloten het rustig aan te doen en bleven voor de lunch in het hotel. Na een uitstekende maaltijd konden we, typisch Frans, kiezen uit fruit, patisserie of kaas. We hadden in geen maanden kaas gezien, laat staan geproefd, dus kozen we de kaasplank. Toen de ober onze ogen bijna uit hun kas zag rollen lachte hij, en vroeg of we misschien net uit Algerije waren gekomen? Hij begreep onze reactie en zei: "Geniet ervan, neem wat jullie willen, ik zal de kaasplank bij jullie laten staan". Na deze traktatie konden we welgemoed onze reis voortzetten."

Na deze goede maaltijd reisde het jonge stel verder, naar Fez. Wat een stad, mooi, interessant, bijzonder, als een sprookje. Hier brachten ze een paar dagen door, en genoten van de geur, de geluiden en alles wat er te zien was in deze ommuurde stad van meer dan 1200 jaar oud. Toen ze 's morgens hun hotel verlieten voor een wandeling, werden ze aangesproken door een jonge student die uitstekend Frans sprak, en die aanbood hun de

oude stad, de “Medina”, te laten zien, voor een kleine vergoeding. Hij vertelde wel dat hij dat eigenlijk niet mocht doen want hij was geen officiële gids, maar het was duur om die vergunning te krijgen, en hij wilde gewoon voor zijn studies iets bijverdienen. Ted en Wilhelmina zagen er geen probleem in, en keken ernaar uit te zien wat “gewone” toeristen meestal niet bezochten. Ze dwaalden door de doolhof van de oude stad, waar je inderdaad zonder gids nooit meer uit zou komen. Soms waren de steegjes zo smal, dat je in een deuropening moest gaan staan om een pakezeltje voorbij te laten.

Ze zagen rokende ovens, zilver- en kopersmeden aan het werk, en volgden de stank van de leerlooierijen waar mannen met blote benen in grote bakken vol gekleurde vloeistoffen rondstampen op huiden van schapen, geiten, koeien en kamelen om ze geschikt te maken voor de bewerking voor tassen, schoenen en mantels van hoge kwaliteit. Hun gids nam hun mee naar een paleis met schitterende tapijten, waar ook geluncht kon worden. Het drietal genoot van een typisch Marokkaans gerecht: een pastei van duif met amandelen en honing, gewikkeld in bladerdeeg.

Op weg terug naar het hotel, vlak bij een van de schitterende stadspoorten, kwamen er opeens twee politiemannen, pakte de jonge gids bij zijn armen en namen hem snel mee. Ted protesteerde luidkeels en wilde tussenbeide komen, maar Wilhelmina hield hem terug. Later vertelde ze hem dat ze opeens terug had moeten denken aan de oorlogstijd en haar angst dat Ted ook gearresteerd kon worden en afgevoerd naar een onzekere toekomst - net als haar vader. De angst om alleen achter te blijven was heel erg schrikwekkend.

Ted probeerde wel om achter het lot van hun student te komen, maar dat liep op niets uit. Ondanks dit heel erg ongelukkige incident bleef Fez een van hun favoriete plaatsen. Hier vandaan reisde het stel verder richting zuid-west, naar Marrakech waar ze ook een nacht bleven om de beroemde markt te bezoeken met acrobaten, goochelaars en slangenbezweerders. Dan verder naar Agadir. Nederlandse vrienden uit M'Sila hadden daar een nieuw contract gekregen van de FAO, en vonden het leuk de kennismaking voort te zetten. De plaats was volledig nieuw opgebouwd na de bijna totale vernietiging in de aardbeving van 1960. Na enkele dagen op bezoek was het tijd om de reis voort te zetten, nu naar het noorden, via Casablanca en Rabat naar Tangier, de historische poort tussen Afrika en Europa, waar ze met de veerboot via de Straat van Gibraltar naar Malaga zouden varen, in het zuiden van Spanje. Wilhelmina had sinds haar 16de jaar willen reizen, en nu, dankzij haar man, werd die droom werkelijkheid.

Ze hadden niet echt haast, maar konden er ook niet al te lang over doen om in Rome aan te komen. Een van de overnachtingen was in Sitges, het St.Tropez van Spanje, waar ze, samen met een stel vriendelijke Engelse toeristen, teveel heerlijke Spaanse cognac dronken, met als resultaat een stevige kater, die meereisde tot aan het Franse St.Tropez. Ted en Wilhelmina reisden daarna via de Franse en Italiaanse Riviera door naar Rome. Nadat daar bij de FAO alles geregeld was konden ze het wat rustiger aan doen en genieten van het landschap en de schitterende steden van Umbria en Toscana. Van het ommuurde Orvieto, gebouwd op de top van een heuvel, met 1,200 door mensen gemaakte grotten, naar Assisi met zijn unieke Kathedraal met twee verdiepingen, gewijd aan de heilige Franciscus, daar geboren, en de twee prachtige middeleeuwse kastelen. Door naar Perugia om met een lekkere kop koffie op een terrasje te zitten op de Piazza IV Novembre en naar de mensen te kijken. Verder via Siena naar Firenze waar het tweetal

enige tijd doorbracht en naar Padua, waar ze genoten van een gratis klassiek concert in de plaatselijke kathedraal, en dan verder noordwaarts richting Nederland.

“Ted wilde mij laten zien waar hij drie maanden gewoond had tijdens zijn veldwerk als student. Dus gingen we naar Siror, een dorpje aan de rand van de prachtige Dolomieten. Zijn straatje was zo smal dat je er niet met een auto kon komen, dus parkeerden we op het kleine pleintje en wandelden het straatje in. Tot onze grote verrassing en intense vreugde werd Ted onmiddellijk herkend, na ruim 12 jaar. Mensen kwamen uit hun huizen, omarmden ons en trokken ons naar binnen om onze verhalen te horen en ons van eten en drinken te voorzien. Wat een grandioze ontvangst. Het was alsof “de verloren zoon” was teruggekeerd. Veel later vertrouwde Ted mij toe dat dit soort van ontvangst voor hem het gevoel vertegenwoordigde “THUIS” te komen. Een gevoel waar hij al zijn hele leven naar gezocht heeft, maar nooit gevonden.

Wij brachten de nacht door in een hotel in Fiera di Primiero, een stadje vlak bij Siror, dat toen nog geen hotels had. Daar had Ted ook een hele lieve vriendin in de wat oudere dame, Signora Rita de Paoli, eigenaresse van de “Bar Diana”. Zij had hem een beetje “bemoederd” toen hij daar als jonge student zijn studiewerk deed. Zij was verbaasd dat wij geen kinderen hadden, en gaf ons een fles “Amaro Jörghe” cadeau met de belofte als we daar ’s avonds een glaasje van zouden drinken, wij met twee kinderen gezegend zouden worden. Dat die belofte niet uitkwam hebben we haar nooit kunnen vertellen.”

Hun lange reis uit Algerije, vol interessante belevenissen, eindigde tenslotte in Amsterdam, op de zolderkamer van het huis van Willem en Cornelia. Het was omstreeks het midden van 1973, Ted en Wilhelmina waren beiden midden dertig en zonder werk. De terugkeer naar Nederland maakte enige culturele aanpassing wel nodig, vooral voor Wilhelmina. Na 14 maanden in Algerije, maakte het enorme aanbod aan producten op gebied van voeding, kleding e.d. haar bijna duizelig. De, in haar ogen, overdreven en onnodige veelvoud was gewoon schandalig. De mensen met overvolle boodschappentassen zagen er niet eens blij en tevreden uit. Maar één heel erg fijn aspect van het terug zijn was dat ze in alle rust alleen met een kop koffie op een terras kon zitten zonder te worden lastig gevallen door irritante jonge mannen of nieuwsgierige kinderen. De terugkeer gaf haar ook de gelegenheid haar zus en broers weer eens te zien. Er was een verschil van tien jaar tussen het viertal; Wim was 39, terwijl kees pas 29 jaar was, met de twee zussen in het midden. Ze waren alle vier getrouwd, en leefden een succesvol bestaan, maar ze droegen allemaal de onuitgesproken last uit hun kinderjaren. Die last kwam van tijd tot tijd bij ieder op een andere manier naar boven. Zelfs op late leeftijd, en aan de rand van de dood werd Kees in tranen gebracht door een leven van opgepotte, afgesloten gevoelens, die hij met niemand wilde delen, zelfs niet met zijn naaste familie. Erna weigerde met haar zuster over de oorlog en het leven er na te praten in haar eigen tuin, zelfs 50 jaar later, uit angst gehoord te worden door de burens, en Wim werd erg zenuwachtig als het ter sprake kwam. Alle drie kinderen zouden lange, gelukkige huwelijken hebben, met kinderen en kleinkinderen, maar de geschiedenis zou zelfs in de derde generatie nawerken. Laura, de jongste dochter van Erna, kwam een keer van school, waar ze met haar acht jaar geleerd had dat leden van de NSB uit de jaren 40

(zoals haar grootvader) slechte mensen waren. Laura was erg gesteld op haar opa en wist dat hij geen slechte man was, maar voelde zich bezwaard door dit gevaarlijke geheim. Intussen leefde Wilhelmina haar leven verder, als in een omhulsel, in een poging zich niet als een uitgestotene af te sluiten van de buitenwereld, hoewel ze er heel wat van te zien kreeg.

Het duurde niet lang in de wereld van de geofysica totdat bekend werd dat Ted terug was in Nederland, en naar werk zocht. Via een wederzijdse vriend hoorde dit een vroegere werkgever, Dr. Schwerdt van GBS, en bood hem een positie aan. Dus verhuisden de Nederlandse nomaden naar Duitsland, voor de volgende etappe in hun leven. Het hoofdkwartier van GBS was in Celle, 40 km ten noorden van Hannover. De moeder van Ted had nog drie zusters in Hannover en toen in hun flatgebouw een appartement vrij kwam, konden Ted en Wilhelmina dat betrekken, en Ted's moeder kwam mee om te helpen bij de inrichting en om tijd door te brengen met haar zusters. In de oorlog was Hannover zwaar gebombardeerd door de geallieerden, maar 30 jaar later was de hoofdstad van Nedersachsen een zakencentrum en een knooppunt van trein verbindingen en Autobahn, en beroemd vanwege de Messe. Kort nadat Ted en Wilhelmina in hun appartement trokken kreeg de moeder van Ted aldaar een beroerte, waaraan ze kort daarop in het ziekenhuis overleed. Ted werkte ruim een jaar voor GBS, en de veelzijdige Wilhelmina werkte voor een Duitse bank en voor de ADAC, de Duitse ANWB, hetgeen haar de beheersing van de Duitse taal ten goede kwam.

In Januari 1975 verhuisde het echtpaar naar het historische stadje Goslar, waar Ted de functie van chef-geophysicus had aangenomen bij Preussag-Metall. Deze stap leidde tot een periode van veel internationaal reizen, waarin Wilhelmina bijna altijd met Ted meeging. Zijn werkzaamheden brachten hem naar Italië, Oostenrijk en Frankrijk, maar ook naar Australië, Zuid-Afrika, Canada, waar Preussag kantoren had, en ook de USA. Thuis, in Goslar, was de gelegenheid in de winter om "Langlauf" te beoefenen, want ze woonden vlak aan de rand van het schitterende Harz-gebergte, en in de zomer hadden ze vaak bezoek van familie en vrienden uit Nederland, Duitsland en Engeland, die genoten van de gastvrijheid van Ted en Wilhelmina, van het prachtige oude stadje, en het prachtige landschap van de Harz. Tijdens het werk van Ted in Canada, in een kamp midden in de bossen, tussen bruine beren en bloedzuigende muggen, ontdekte Wilhelmina haar interesse in schilderen, iets dat haar haar hele leven bij zou blijven.

“Ik ging bijna altijd met hem mee. Mijn moeder was een wijze en praktische vrouw die mij zei: “Je hebt geen kinderen. Ga met je man mee.” Dat deed ik dus, anders kwam mijn angst weer boven, zonder te weten waarom. In Duitsland wist niemand iets van mijn verleden. Tijdens ons verblijf in Melbourne heb ik af en toe een tocht gemaakt, georganiseerd door een reisgezelschap, naar wijngaarden, of naar het schapen scheren. Na een paar dagen gebeurde het dat de buschauffeur de pest in kreeg. Hij kon niet begrijpen waarom een jonge vrouw niet van zijn attenties gediend was, vooral 's nachts! Jakkies!!”

6.

Zelfs toen, in haar late dertiger jaren, voelde Wilhelmina zich kwetsbaar in gezelschap, en had gevoelens van eenzaamheid en angst als Ted niet bij haar was. Ook was ze altijd heel rustig, en liet het praten aan Ted over voor het geval dat de conversatie op geschiedenis zou uitlopen, met persoonlijke vragen.

Tijdens het verblijf in Duitsland werd over het thema kinderen veel nagedacht en gesproken. Na twee miskramen en meerdere medische onderzoeken was er nog geen oplossing gevonden. Dus besloot het tweetal de mogelijkheden van adoptie te onderzoeken. Dat liep ook op niets uit: in Duitsland kon het niet, want ze waren Nederlanders, en in Nederland kon het niet want ze woonden in Duitsland! En dat terwijl er heel wat mensen waren die kinderen hadden die ze eigenlijk niet wilden hebben, of nooit hadden moeten krijgen!! Dus besloten ze adoptie-op-afstand, en vonden, via SOS-Kinderdorp, drie kinderen in Lembang, Indonesia, die ze jaren lang lieten verzorgen in hun dorp, ze correspondeerden met ze, en waren zelfs een keer in de gelegenheid hun op te zoeken.

Na zeven jaar in Duitsland, en een paspoort vol met stempels, nam Ted ontslag bij Preussag en accepteerde een functie bij een van de UN organisaties, in een land waar hij nog niet was geweest: de Filippijnen, met een inwonertal van ruim 50 miljoen mensen. Ze vonden een appartement in Makati, een van de meerdere steden die samen de hoofdstad Manila vormen. De drukte en lawaai waren onvoorstelbaar, en het was er moeilijk wennen. Wilhelmina hield zichzelf bezig met een computer cursus, en werkte korte tijd als vrijwilligster bij een weeshuis voor verwaarloosde kinderen in Tondo. Deze wijk is zeer dicht bevolkt, en een van de armste achterbuurten in Manila. Hier ligt de “Manila North Harbour Port”, maar er was ook “Smokey Mountain”, een geweldige berg afval die, tot sluiting in de jaren '90, symbool was voor de armoede in dit gebied.

Wilhelmina vond deze ervaring heel naar en deprimerend. Er waren niet genoeg bedden, en ook niet genoeg hulp voor de vele baby's en kinderen, waarvan er veel ziek waren. Ze raakte overstuur van de vele ellende, en hield het werk niet lang vol.

Af en toe waren er feestjes in Manila, en bij deze sociale gelegenheden kwam Wilhelmina's onzekerheid weer naar de oppervlakte. De nervositeit en paranoia als resultaat van een leven van leugens en beperkte conversaties die deel uit hadden gemaakt van 40 jaar van haar leven. De familiegeheimen die onder geen voorwaarden besproken konden worden. Op vragen zoals: “Wat was het beroep van je vader” gaf ze eenvoudig als antwoord: “Boekhouder” en sloot het onderwerp. Want wat zouden de mensen wel denken als ze de waarheid wisten? De mogelijkheid dat die ooit eens aan het licht zou komen door onschuldig geklets was soms echt teveel.

Wilhelmina mocht dan wel de reputatie hebben een hele rustige vrouw te zijn, toch was er een air van wilskracht in haar die af en toe naar boven kwam. Ze had bij een plaatselijke naaister een jurk besteld, maar toen die geleverd werd was de gebuikte stof

totaal anders dan wat ze gevraagd had. Gewend aan de hoge kwaliteit van haar moeder's werk was Wilhelmina niet van plan dit te accepteren. Een van de VN chauffeurs die Ted naar en van werk reed wilde haar wel naar Tondo brengen, waar de naaister woonde, maar niet helemaal, want volgens hem was dat een gevaarlijke buurt. Maar Wilhelmina was er niet vanaf te brengen, vond het huisje van de naaister, gaf de jurk terug, eiste dat een andere, nu van de goede stof, gemaakt zou worden, en nam een rol hele dure stof mee als garantie dat haar opdracht correct uitgevoerd zou worden. Een week later werd de goede jurk gebracht en Wilhelmina gaf de rol dure stof weer mee terug.

Dit verhaal was het gesprek van de week in hun flatgebouw! Op een dag kwam Ted thuis met de vraag of ze tijd had om met een aantal van de dames uit hun flatgebouw mee te gaan op een dagje shopping. Wilhelmina begreep niet waar dit verzoek vandaan kwam, tot Ted haar uitlegde dat een paar van de echtgenoten van deze dames dat aan hem hadden gevraagd omdat Wilhelmina de reputatie had dat ze mensen ervan af kon houden allerlei onnodige dingen te kopen.

De Filippijnen waren een interessant land om te leven. Van meisjes in het zwembad die de aandacht van Ted wilden trekken door tegen hem aan te zwemmen tot prostituees die midden in de nacht opbelden, en taxi-chauffeurs die Ted aanboden een leuk meisje voor hem te vinden, nota-bene terwijl Wilhelmina ook in die taxi zat. Toen ze, aan het eind van het project, een van de werk auto's terug moesten rijden van het eiland Samar naar Manila, vonden ze met moeite een hotel, maar dat was zo smerig dat Ted, die moe was en vroeg weer moest rijden, sliep met het licht aan, terwijl Wilhelmina klaarwakker naast hem zat om de enorme kakkerlakken, die van een vuilnisbelt onder het raam binnenkwamen, van hem weg te houden.

Tien maanden na het begin van zijn contract werd het hele project door het hoofdkantoor in New York stilgelegd want het gebied op Samar was te gevaarlijk geworden door de gevechten tussen het leger en de rebellen van de NPA (New Peoples Army). Er was nog wel wat kantoorwerk te doen maar een vervroegd vertrek werd toegestaan toen bekend werd dat Willem, de vader van Wilhelmina, ernstig ziek was en niet meer lang te leven had.

Dat einde kwam in November 1982, en Cornelia, zijn vrouw, en haar vier kinderen, Wim, Wilhelmina, Erna en Kees bleven achter. Het was geen verrassing dat Wilhelmina niet rouwde. Haar vader was voor haar een gesloten boek gebleven, haar hele leven, dus dat ze bij de begrafenis emotioneel afstand nam was niet ongewoon, evenals voor de andere kinderen. De gevoelige en stille man was een vreemdeling voor zijn kinderen. Waar zij wel treurig over waren, was de verloren gelegenheid in hun kinderjaren een vader te hebben. Hoewel hij in latere jaren wel aanwezig was, kon zijn afwezigheid gedurende 14 jaar nooit vervangen worden, en de omstandigheden die deze afwezigheid veroorzaakten werden nooit echt begrepen.

Een jaar voordat Willem overleed begon de publieke opinie langzaam te veranderen naar begrip voor de ongeveer 200.000 kinderen van "foute ouders", en hoe hun levens waren beïnvloed. Voor de meeste van deze kinderen was zwijgen een tweede natuur geworden, maar een Nederlandse dominee, Alje Klamer, begon een zelf-help groep in Nederland. Deze was speciaal opgericht om deze groep mensen een stem te geven, nl. de Werkgroep Herkenning.

Toen ze nog in Duitsland woonden hadden Ted en Wilhelmina serieus nagedacht over hun toekomst, en waar ter wereld dat wel zou kunnen zijn. Ze hadden allebei niet het

gevoel echt in Nederland thuis te horen, ondanks dat ze er geboren waren, en bijna de hele familie daar leefde. Bovendien hadden ze in verschillende landen gewoond, en meerdere culturen meegemaakt. Een belangrijk onderdeel van de beslissing hield verband met het werk van Ted. Zijn beroep van geofysicus werd goed betaald, maar zeer gespecialiseerd, en zorgvuldig overleg was wel nodig voor langdurige werkzekerheid. Ted koos uiteindelijk voor Australië vanwege eerdere ervaring, en contacten die bemoedigend waren. En toen moest hij zijn vrouw overtuigen dat dit een goede keuze was. Ze aarzelde, maar ze gingen toch samen het Australische consulaat binnen om formeel de immigratie papieren aan te vragen. Terug in Nederland, na de begrafenis van Willem, bleken mogelijkheden tot een baan zeer beperkt te zijn, en bovendien was er een tijdslimiet aan hun toestemming om naar Australië te emigreren. De aarzeling van Wilhelmina kwam vooral door het definitief zijn van het besluit. Het was zo.....definitief. En.... zo heel ver weg. Daar kwam nog bij dat haar moeder net haar echtgenoot van bijna 50 jaar had verloren. Liefde en steun voor haar eigen man gaven tenslotte de doorslag, en in Januari 1983 stapte het echtpaar in het vliegtuig dat hun naar een nieuw leven in een nieuw land zou brengen.

“Ik herinner me dat mijn moeder voor het raam stond op de tweede verdieping van ons appartement. Ze droeg een rood vest en zwaaide ons vaarwel terwijl wij onze koffers over de stoep sleepten. Het was heel erg verdrietig om mijn moeder achter te laten die net haar geliefde Willem had verloren, en ik volgde Ted naar Australië, dat enorme land, waar we geen baan en geen huis hadden.”

Australië had bijna een miljoen mannen en vrouwen bijgedragen in de tweede wereldoorlog, waarbij duizenden hun leven hadden verloren. Maar het land was nooit door een vreemde mogendheid bezet geweest, en het onderwerp van collaboratie kwam nou niet regelmatig voor in de gesprekken. Voor Australiërs was wereldoorlog nummer 2 al meer dan 30 jaar voorbij, en ze waren meer geïnteresseerd in de verwelcoming van Bob Hawke, die de nieuwe Eerste Minister werd met een van de grootste parlementaire meerderheden in de Australische politieke geschiedenis. Later in het jaar werd het hele land meegesleurd in de koorts van het winnen van de “America’s Cup”, na de dominantie van 132 jaar door de “New York Yacht Club”. Dus de aankomst van een Nederlands echtpaar in Perth, een geofysicus zonder werk, met een vrouw die nog steeds last had van haar familie’s verleden, maakte echt geen golfjes. Wilhelmina hoopte dat het zo zou blijven.

Tegen de tijd dat Ted in West Australië aankwam, was hij te laat om een goede baan te vinden, ondanks positieve eerdere berichten. Hij ontmoette een aantal van zijn vroegere collega’s, maar ze zaten bijna allemaal zonder werk. Het stel kon een paar dagen logeren bij vrienden van vroeger, maar besloten al spoedig verder te reizen naar Sydney waar een vroegere collega hun ook gastvrijheid had aangeboden. Hij raadde Ted aan zich als consultant zelfstandig te maken, zoals hij zelf met succes gedaan had, maar Ted zag dat niet zitten met de beperkte middelen en contacten die hij had. Ted en Wilhelmina besloten het Nederlandse consulaat te bezoeken om daar om raad te vragen. Een dikke, sigaar rokende ambtenaar stond hun te woord, en na hun verhaal aangehoord te hebben, barstte hij luid in gevloek uit, niet tegen hen, maar tegen die “stommelingen in den Haag, die toch moesten weten dat er geen werk was in Australië, en hun nooit hadden moeten

laten vertrekken.” Wilhelmina barstte in tranen uit, en geheel verslagen verlieten ze het consulaat, waar ze voor de deur een man zagen met een groot bord, waarop stond (in het Engels) “Weg met de immigranten! Ga terug naar waar je vandaan komt.” Niet een erg prettig begin aan een nieuw leven.

Ted en Wilhelmina wilden niet te lang van de gastvrijheid van Ted’s collega gebruik maken, en vonden een kleine flat in een wijk niet al te ver van het centrum. Hun spaargeld werd gaandeweg minder, en Wilhelmina vond gelukkig werk bij Transfield, een grote ingenieursfirma, als hulp in de kopieerafdeling. Ted was optimistisch geweest over zijn kansen om een baan te vinden, gezien zijn ervaring in West Australië, en bij Preussag. Maar nu liep hij tegen de 50 en begon zich af te vragen of zijn leeftijd een rol ging spelen. Hij ontmoette een jonge Nederlander met een klein bedrijf in glazenwassen die net zijn medewerker was kwijtgeraakt. Ted aarzelde niet, liet zijn kwalificaties en ego schieten, en bood aan hem te helpen. De kleine inkomens van Wilhelmina en Ted waren genoeg om te overleven totdat Ted weer aan de slag kon in het werk waarvoor hij had gestudeerd. Na bijna een jaar was hij succesvol in een sollicitatie naar chef-geofysicus by de Geologische Dienst in Darwin, in de “Northern Territory”, een stap waar hij later wel spijt van kreeg.

De baan maakte een nieuwe locatie nodig in een lange lijst van verhuizingen, maar aangezien de huidige opties beperkt waren tot fotokopiëren en ruitenwassen, leek het toen wel een goed idee. Nog een vlucht en weer een andere stad, nu in de Northern Territory met de hoofdstad Darwin, een vroegere buitenpost in een grensgebied. Gelegen aan de zee van Timor was het de kleinste, meest noordelijke, vochtige en hete hoofdstad van alle hoofdsteden in Australië, en met een regenval van 173 cm/jaar was het het dubbele van Amsterdam. De hoge vochtigheid, moesson regenval, hevige onweersbuien en af en toe een cycloon, samen met bier drinken en schieten van wilde varkens, waren het welkom voor Ted en Wilhelmina in een wat een langjarige positie zou blijken te zijn.

Ted begon aan zijn werk, en de voortvarende Wilhelmina vond al spoedig een baan bij de ANZ bank. Helaas had de manager er veel plezier in Australische platte taal te gebruiken in zijn gesprekken met de nieuwe Nederlandse werkneemster, die dat moeilijk begreep. Deze taal barrière gaf veel plezier aan de manager, maar het maakte het onzekere gevoel van Wilhelmina alleen maar groter. Toen haar moeder besloot 3 maanden naar Darwin te komen, nam Wilhelmina ontslag, om haar moeder gezelschap te kunnen houden. Cornelia genoot van het warme weer, het zwembad, en lekker luiëren in een korte broek, waarmee ze goed bij de rest van de bevolking paste.

Ted kreeg al spoedig in de gaten dat het grootste deel van de bevolking in twee groepen te verdelen was, en hij voelde zich in geen van beiden thuis. De ene groep waren de elite, rechters en chirurgen met zeil-jachten in de haven; de andere groep vierde het weekeinde met twee kratjes bier per persoon. Hij moest ook zijn geliefde vliegen opgeven want hij ontving ongeveer de helft van wat hij in Duitsland had verdiend. Op een zeker moment had hij een fysiotherapeut nodig, en kwam bij een jonge Nederlander terecht, met een leuke Nederlandse vrouw. Ze werden al gauw vrienden, en Ted en Wilhelmina maakten de geboortes en het opgroeien van drie kinderen mee. Ze komen vaak bij elkaar, en vieren Pasen en Kerstmis samen, en zijn ook nu nog, 35 jaar later, bevriend.

Ze hadden ook gezelschap van meerdere poezen. Kort nadat ze in hun eerste huurhuis trokken, werden ze geadopteerd door een jonge, zwarte Siamees die uit het niets tevoorschijn kwam en duidelijk aangaf bij hen te willen wonen. Hij kreeg de naam

“Roetje”. Korte tijd daarop kreeg hij gezelschap van “Droppie”, een jonge, kortharige zwart-op-witte kater, die van de RSPCA kwam, en meteen een innige vriendschap sloot met Roetje. Ze waren absoluut onafscheidelijk tot op een hele nare dag de avontuurlijke Roetje te ver van huis raakte en door een auto werd overreden. Droppie was ontroostbaar, en hoewel hij later meerdere katten tolereerde, was het duidelijk dat hij Roetje bleef missen. Enige tijd later kwam “Minty” bij het gezin, een prachtige Tonkinees, die besloot de baas te worden, en de grenzen te bepalen. Zij was binnen de baas, en Droppie buiten. Vooral Minty was een grote steun voor Wilhelmina: het was “haar” poes, terwijl “Droppie” de speciale partner van Ted was. De liefde voor poezen zou voor Wilhelmina de inspiratie zijn van vele schilderijen.

Na de baan bij de ANZ vond Wilhelmina werk bij plaatselijke Universiteit als assistent bibliothecaris. Het was werk dat haar enorm lag, en beviel, dus toen er een re-organisatie plaatsvond, en zij alweer haar baan verloor, was ze heel erg overstuur. Ze was overstuur en huilde veel, zo erg dat Ted en zij naar een psycholoog op zoek gingen. Ze vonden Charles, een hele aardige, begripvolle man die zijn patiente vroeg waar ze haar verdriet voelde. Toen ze dat vertelde was zijn onmiddellijke antwoord: “Dat is je vader.” Hij wist niets van de kinderjaren van Wilhelmina, of van wat er daarna gebeurd was, en werd al spoedig een vertrouwde vriend.

“Ik zag Charles een andere keer, om een heel andere reden. Ik was heel erg overstuur toen ik van een vriendin hoorde dat ik “de meest akelige vrouw van Darwin genoemd was.” Mijn vriendin zei dat ik voorzichtig moest zijn. Ik begreep er niets van. Ik probeerde erachter te komen waar dat gerucht vandaan kwam maar het lukte me niet. Dat plaatste me terug in mijn kinderjaren. Afgewezen worden: ik ben een slecht persoon. Charles begreep het probleem en wist van het geroddel. Het ging erover dat ik een vrouw zou hebben geïntroduceerd in het leven van iemand anders. (Hetgeen helemaal niet waar was). Een bezoek aan Charles en ik voelde me al een stuk beter. Ik kon de situatie accepteren. Maar ondanks dat bleef ik me onbehaaglijk voelen.”

Een andere grote stap in Wilhelmina’s leven kwam toen Charles met de diagnose kwam dat Wilhelmina leed onder PTSS (Posttraumatische stressstoornis). Mensen die lijden aan PTSS tonen symptomen van bezorgdheid, verhoogde waakzaamheid, sterke emoties, en emotionele verlamming. Mensen met PTSS hebben ook vaak de ervaring van paniek of angst die lijkt op wat ze ondervonden tijdens een traumatische gebeurtenis, en deze gevoelens verstoren hun vermogen om een normaal dagelijks leven, werk en sociale relaties te beleven.

Voor mensen die PTSS ontwikkelen kunnen deze gevoelens van negatief zelfvertrouwen en kwaadheid heel zorgwekkend zijn, en als ze niet behandeld worden, een lange tijd duren. Wilhelmina hield er een ongeneeslijke vorm van neuropathie aan over, die later in haar leven tevoorschijn kwam. Er zijn ook goed gedocumenteerde gevallen waar de lichamelijke gezondheidstoestand te lijden had, en in 1993 kreeg Wilhelmina te maken met de grootste angst die een vrouw kan overkomen: de diagnose van borstkanker. De behandelende chirurg adviseerde een gedeeltelijke mastectomie, (een borstbesparende operatie) in Darwin, gevolgd door zes weken bestralingstherapie, in Adelaide, 3000 km ten zuiden van Darwin. Wilhelmina’s dokter was van plan haar daar alleen naartoe te

sturen en dat maakte haar totaal van streek. Ze kon niet ophouden met huilen, en had bijna een zenuwinstorting, maar begreep niet waarom ze zo bang was. De medische staf besloot toen dat het beter zou zijn als Ted haar zou begeleiden. De betrokken instanties keurden dat goed, en zo konden ze samen naar Adelaide reizen. Op dagen dat Wilhelmina niet in het ziekenhuis hoefde te zijn maakten ze kleine uitstapjes, en bezochten zelfs de wijngaarden van de Barossa Valley, hetgeen allemaal bijdroeg om deze ervaring een beetje dragelijker te maken.

Terug in Darwin kreeg Wilhelmina een functie als receptioniste bij de Uniting Church. Ze wisten daar gelukkig niets over haar eerste en enige kerkelijke ervaring die bestaan had uit een uitbarsting van gevloek. Het was een interessante baan, en bij een gelegenheid moest ze een gevecht onderbreken tussen twee Aboriginal mannen, die op een bezoek aan de dominee wachtten, maar volgens hun stamgebruik niet in dezelfde ruimte mochten zitten, en de wachtkamer bijna kort en klein sloegen. Ze werkte ook in een baan waar ze, samen met een Engelse verpleegster, veel te maken had met Aboriginal kinderen. In die tijd gebruikte ze de afkorting “Willy” voor haar naam. Toen de kinderen dat hoorden rolden ze over de grond van het lachen en vroegen steeds: “Juf, wat is je naam?” Willy begreep er niets van totdat de Engelse verpleegster haar uitlegde wat dat in plat Engels betekende, en van toen af aan was haar naam Wilhelmina.

Enige dagen na de terugkeer van vakantie werd Ted op kantoor bij de nieuwe baas geroepen. De deur ging dicht en de baas vroeg aan Ted: ”Ga je met pensioen, of moet ik een smoesje bedenken om je eruit te kunnen gooien?” Ted was zo verrast en verbouwereerd dat hij er zelfs niet aan dacht te vragen waarom, en weet het nog steeds niet. Het was een traumatische ervaring, en Ted moest zelfs vechten om alles waar hij recht op had los te krijgen van het “Department of Mines & Energy” waar hij 17 jaar voor gewerkt had. Gelukkig had hij alle hulp en bijstand van de vakbond waar hij een paar jaar eerder lid van was geworden. Hij voelde toen al “nattigheid” aankomen, en bleek gelijk te hebben. Het was kort voor zijn 63ste verjaardag, en na al die jaren in de Northern Territory waren Ted en zijn veel-bereisde vrouw allang blij weg te kunnen, op zoek naar een andere plek om te leven.

7.

Toen ze, zes jaar eerder, in Adelaide waren, was die stad hun goed bevallen, en dus gingen ze nu op weg naar de hoofdstad van Zuid Australië om aan een nieuw hoofdstuk in hun leven te beginnen. Adelaide mag dan wel de hoofdstad van een Australische staat zijn, het was toch meer een groot provincie stadje. Opgericht in 1836 en bedoeld als hoofdstad van een vrije Britse provincie was het een van de weinige Australische steden die geen historische band hadden met de Engelse bannelingen en strafgevangenen. De miljoen inwoners waren er heel trots op, dat het vroegere koloniale Adelaide was gevormd door welvaart en rijkdom. Adelaide bevond zich aan de oevers van de rivier de Torrens, had een veelheid van parken, betaalbare huizen, en was bekend vanwege haar politieke vooruitstrevende houding en religieuze vrijheid. Toch zou de stad niet het nieuwe thuis worden voor Ted en Wilhelmina. Kort na aankomst hernieuwden ze het contact met vrienden uit Darwin. Deze hadden net een huis gekocht in Noosa, aan de “Sunshine Coast” in Queensland, en stelden voor dat dat een veel betere plaats was om met pensioen te gaan.

Het tweetal nam die raad aan, en ging op weg naar Queensland, altijd geïnteresseerd in nieuwe ontdekkingen, hoewel Wilhelmina er dichtbij kwam om te zeggen: “Nu heb ik genoeg van het rondtrekken, ik wil ergens blijven wonen.” Noosa was een erg aantrekkelijke plaats - een klein vakantieoord bij een van de mooiste stranden in Australië, weinig misdaad, geen stoplichten, en een ontspannen en gevarieerde bevolking. Nadat ze eens goed hadden rondgekeken besloten ze terug te keren naar Adelaide, via de oostkust, om hun spullen te verzamelen en dan permanent naar dit idyllische plekje terug te keren. Onderweg langs de kust in New South Wales stopten ze in een kleine plaats, waar de bibliotheek internet had, om te zien of er boodschappen waren. Er was bericht van Kees, Wilhelmina’s jongere broer, dat haar moeder een zware beroerte had gehad. Het tweetal haastte zich naar Melbourne waar ze hun auto bij vrienden konden stallen, en namen de eerste vlucht naar Nederland die ze konden krijgen.

Het was het jaar 2000, en Cornelia was bijna 92 jaar oud. Haar leven was lang en interessant geweest, gevuld met positiviteit en liefde, en er was een tijd geweest, toen Wilhelmina nog een jong meisje was, dat ze niet kon verdragen van haar moeder gescheiden te zijn. Cornelia was 32 jaar toen de oorlog uitbrak, en ze bracht de volgende 14 jaar door zonder haar man, terwijl ze 4 kinderen moest grootbrengen, maar ze had desondanks meestal een glimlach op haar gezicht. Het was haar veerkracht en sterke karakter gedurende deze moeilijke tijd die haar kinderen toestond staande te blijven, en op te groeien tot succesvolle volwassenen.

Wilhelmina was intens verdrietig bij de gedachte haar moeder te verliezen, maar een beroerte had deze beroofd van haar bewegingsvrijheid en ook was communicatie vrijwel onmogelijk, en het einde naderde snel. Cornelia was haar hele leven een vechtster

geweest en het was niet te verwonderen dat ze de strijd vier maanden wist vol te houden. Bijna iedere dag werd ze wel bezocht door tenminste één van haar kinderen, die dan haar hand vast hielden en tegen haar spraken. Het was een trieste tijd, maar het gaf Wilhelmina ook de gelegenheid enige tijd met haar familie door te brengen.

Ze had een paar jaar daarvoor bij haar zuster gelogeerd, en was er toen op geweest, buiten in de tuin, niet te luid te praten over de oorlogsjaren. De burens zouden het eens kunnen horen en dat was het risico niet waard. Nu, jaren later, vertelde Erna dat je nu over dit onderwerp vrijuit kon praten. Dat was het resultaat van het belangrijke werk dat de Werkgroep Herkenning had gedaan. Opgericht in 1981 was het de doelstelling van deze werkgroep hulp te verlenen aan kinderen en kleinkinderen van z.g. “foute ouders”, mensen die aan de kant van de Duitsers hadden gestaan in de periode 1940 - 1945.

Eindelijk hadden deze kinderen, nu volwassenen, een stem, en een netwerk van steun dat het hun mogelijk maakte te spreken over hun ervaringen en de invloed die dit alles op hun leven had gehad. Het doel van de Werkgroep was om hulp te krijgen voor mensen die met serieuze problemen te kampen hadden in hun persoonlijke en sociale leven als gevolg van het collaboreren met de Nazi's door hun ouders en grootouders, en het algemene publiek attent te maken op de problemen van deze mensen.

En het was dit beeld, de discriminatie en verbanning van en door de Nederlandse bevolking tegenover familieleden in de na-oorlogse jaren die problemen op lange termijn hebben veroorzaakt, zoals in het leven van Wilhelmina. De Nederlandse regering had daar ook haar deel in door de in beslagname van huizen, bezittingen en geld van collaborateurs, hetgeen ernstige gevolgen had voor de betrokken kinderen. Toen de oorlog voorbij was konden vele kinderen niet terug naar hun huis, hun bedjes of hun speelgoed. Alles was weg! Dat gevoel van vertrouwdheid en veiligheid was weggescheurd en zorgde voor verwarring en schuldgevoel want ze hadden het idee dat ze iets ergs gedaan hadden. Dit schuldgevoel kon een enorme last veroorzaken, en voor sommigen, een heel leven meegedragen worden. Onafhankelijk van de leeftijd was dit kind zich ervan bewust dat het deel uitmaakte van een familie waarmee iets gebeurd was waarover niet gesproken mocht worden. Er was een geheim dat niet gedeeld kon worden, niemand in de buitenwereld mocht daar achterkomen. Dat kind werd geconfronteerd met een leven van onbeantwoorde vragen; een leven vol spanningen, sociale angst, isolatie en onwaarheden.

Voor Wilhelmina was het resultaat een leven van proberen zich in te passen, want opvallen kon leiden tot vragen die ze niet wilde beantwoorden. Het ging om aanpassen en vooral op geen enkele manier uitblinken, alleen maar voor het geval dat. Het was een conditionering die was begonnen als zeven jarig meisje. De Werkgroep Herkenning begrijpt dit maar al te goed en gaat door met het bevorderen van bewustzijn, herkenning en steun voor duizenden mannen en vrouwen die waren, en nog steeds zijn, getroffen door de gebeurtenissen van 75 jaar geleden.

8.

Terug in Queensland huurden Ted en Wilhelmina een klein appartement, uitkijkend over de warme en vredige Noosa rivier, tegenover de Noosa Yacht and Rowing Club, in Noosaville. Na enige tijd wilde de eigenaar van de flat er weer zelf in gaan wonen, dus kocht het stel een mooi huis met zwembad in Tewantin. maar dichte wolken van muggen, en een buurman die een zagerij bleek te hebben dreven hun dat huis uit totdat ze, tot grote opluchting van Wilhelmina, uiteindelijk een heerlijke bungalow betrokken in een omheinde woongemeenschap met 64 villa's, zwembad en tennisbaan, rustig en veilig. Noosa had geen gebrek aan dingen om te doen en te zien, en een prachtig achterland om te bezoeken. Na hun pensioen maakte het stel nieuwe vrienden, werden lid van de "boven-de-veertig groep" en gingen naar lessen aan de volksuniversiteit. Wilhelmina ging verder met haar schilderen, vooral poezen, honden en portretten, zelfs een van Ted, en ze schreef verder aan haar autobiografie. In Darwin was ze begonnen, met aanmoediging en hulp van een vriendin, aan het verhaal van haar kinderjaren, om zo een manier te vinden om een leven van opgekropte emoties te kunnen loslaten. Het project had vaak stilgelegen, maar in Noosa, met voldoende vrije tijd, had ze het weer opgenomen. Maar dan, juist toen haar leven een prettig ritme leek te hebben gevonden, sloeg het noodlot opnieuw toe, en bracht pijnlijke herinneringen uit het verleden met zich mee:

"In 2012 kreeg ik opnieuw borstkanker, nu aan de rechter kant. Ik werd geopereerd, en voor bestraling naar een kliniek in Nambour gestuurd. De oncoloog wilde me afleiden van deze beproeving (want ik was heel erg bang en zenuwachtig). Hij vertelde dat hij in Nederland was geweest, en het een prachtig land vond. Hij sprak over de grote feestviering op de Dam wegens Bevrijdingsdag. Hij vond het geweldig maar hij had geen tijd om zijn zin af te maken.....ik explodeerde en schreeuwde tegen hem "STOP". Ik had hem aan kunnen vliegen, zo woedend was ik, en toen begon ik te huilen.....alles kwam weer naar boven. Ik zei tegen hem: "En nu ga je me zeker vermoorden met je bestraling?" Hij wist niet wat hij moest antwoorden, die arme oncoloog. Ted heeft hem later uitgelegd wat er aan de hand was. Hij begreep het, en bood zijn verontschuldigen aan.

Na een andere medische procedure in het ziekenhuis kwam Wilhelmina schreeuwend naar Ted uit de narcose. Toen de dokter haar vroeg waarom ze zo geschreeuwd had, vertelde ze dat ze soldaten had gezien, die haar door alle ramen aankeken. Ze was angstig, en vroeg zich af "Wat moet ik doen?" PTSS manifesteert zich op allerlei manieren, en drong zelfs op latere leeftijd tot in haar dromen door.

Wilhelmina bereikte maar heel weinig met haar bezoeken aan psychologen en psychiaters in Noosa, maar ze accepteerde de suggestie van één van hen, nl. naar de Nederlandse Premier, Mark Rutte, te schrijven, en vragen naar een publieke verontschuldiging. Ze citeerde de voorbeelden van de Engelse Minister President, Gordon Brown, die zich had verontschuldigd voor de rol die zijn land had gespeeld in het "Migratie Programma" van

kinderen naar Australië, waarin vele kinderen emotioneel en lichamelijk waren mishandeld, en de Australische Minister President, Kevin Rudd, die zich heeft verontschuldigd bij de oorspronkelijke inwoners voor het gedwongen weghalen van kinderen bij hun families in de donkere zestiger jaren van de Australische geschiedenis. Wilhelmina vroeg aan Minister President Rutte of hij het er niet mee eens was dat de tijd was aangebroken voor de Nederlandse Regering om serieus “SORRY” te zeggen voor de onrechtvaardigheden die vele totaal onschuldige kinderen van zogenaamde collaborateurs in de tweede wereldoorlog waren aangedaan. Het zou hun een enorm gevoel van opluchting geven. Nu, jaren later, wacht ze nog steeds op antwoord.

Het was niet zozeer een kwestie van discriminatie van deze kinderen door de regering. Het was veeleer het gebrek aan informatie en opvoeding door de regering na de oorlog om te verhinderen dat andere mensen familieleden van collaborateurs zouden discrimineren op school, op hun werk en zelfs op straat. Ze hadden een voorbeeld moeten geven van steun, begrip, en morele verplichting.

Voor Ted, waar Wilhelmina al bijna 50 jaar mee getrouwd was, is zijn leven een beetje een achtbaan geweest. Hij heeft altijd begrip gehad voor de angsten van zijn vrouw, haar verlangen anoniem te blijven, en de redenen daarvoor. Tenslotte was hij zelf een oorlogskind. Zijn liefde voor Wilhelmina resulteerde in een levenslang, ongeschreven overeenkomst geen golven te veroorzaken en onopgemerkt te blijven, zelfs als dat Ted niet van nature eigen was. Hij heeft Wilhelmina aangemoedigd haar verhaal te vertellen, en er trots op te zijn. Dat het haar 80 jaar gekost heeft totdat ze zover was dat ze het met zelfvertrouwen aan kon wijst heel duidelijk op de sterkte van PTSS en conditionering in de kinderjaren. En er is meer dan genoeg in dit verhaal om trots op te zijn.

De onnatuurlijke en onmenselijke situatie van “in staat van oorlog zijn” veroorzaakt omstandigheden waaraan niets normaal is, of hoe het zou moeten zijn. Leven onder het juk van een nietsontziende bezetter, in eigen land, is een situatie die alleen maar begrepen wordt door degenen die het aan den lijve ervaren hebben. Normaal gedrag verandert, gedwongen door de omstandigheden en de prioriteiten van ouders worden gereduceerd tot de veiligheid van de kinderen en het overleven van het gezin.

De acties van Willem gedurende de tweede Wereldoorlog werden als landverraad beschouwd, en daarvoor werd hij gestraft. Echter, onredelijk en immoreel, werd zijn familie ook gestraft. Cornelia werd schuldig bevonden, alleen maar via associatie, en toch, als ze al verbolgenheid voelde, heeft ze dat nooit geuit. De liefde voor haar echtgenoot kwam nooit aan het wankelen, en ze demonstreerde de liefde voor haar kinderen iedere dag in hun leven. Wilhelmina hield van haar ouders en is trots op de manier waarop ze hun leven hebben voortgezet na alles wat er tijdens en na de oorlog gebeurde. Ze is trots op haar twee broers Wim en Kees, en haar zus Erna, en de manier waarop ze een gelukkig en succesvol leven hebben weten op te bouwen ondanks het rotsachtige begin waar velen in zouden zijn blijven steken.

En nu, eindelijk, is ze trots op haar eigen verhaal.

Wilhelmina en Ted thuis in Tewanin